

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Patrik Valko

**Rozdělení České a Slovenské Federativní
Republiky: analýza procesů v období let
1989-1992 vedoucí k rozpadu federace**

Bakalářská práce

PRAHA 2010

Autor práce: **Patrik Valko**

Vedoucí práce: **PhDr. Lada Šušlíková, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2010**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

VALKO, Patrik. *Rozdělení České a Slovenské Federativní Republiky: analýza procesů v období let 1989-1992 vedoucí k rozpadu federace*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, 2010. 93 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Lada Šušlíková, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce pojednává o příčinách, které vedly k zániku československé federace. V práci je věnována pozornost československým historickým vztahům, stranickému, politickému a ústavnímu systému obou zemí. Hlavní část práce se zaměřuje na období mezi léty 1989-1992, kdy bylo formováno demokratické pluralitní zřízení, zároveň však docházelo k eskalaci ve vzájemných česko-slovenských vztazích. Tato práce analyzuje především státoprávní uspořádání Československa počátkem 90. let a rozpory mezi politickými reprezentacemi obou národů, které vyústily v rozpad společného státu.

Annotation

Bachelor thesis deals with the causes which led to the dissolution of the Czechoslovak federation. This thesis focuses on Czechoslovak historical relations and partial, political, constitutional system of both countries. The main period is from 1989 to 1992 when in Czechoslovakia was formed democratic and pluralistic system nevertheless some problems in Czechoslovakian relations revealed. In thesis is analyzed situation early in 1990's and clashes between Czech and Slovak representations which led to the dissolution of the Czech and Slovak Federal Republic.

Klíčová slova

Československo, federace, Federální shromáždění, kompetence, Česká a Slovenská Federativní republika, Občanské fórum, Václav Havel

Keywords

Czechoslovakia, federation, Federal assembly, competency, Czech and Slovak Federal Republic, Civic forum, Václav Havel

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.

2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 15. května 2010

Patrik Valko

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval především paní PhDr. Ladě Šušlíkové, Ph.D., za cenné rady a doporučení v průběhu vypracování práce.

OBSAH

Obsah	7
Úvod	8
1. Česko-slovenská federace v průběhu let 1969-1992	9
1.1 Období 60. let vedoucí k federalizaci Československa.....	9
1.2 Ústavní a státoprávní aspekty československé federace v letech 1969-1992.....	18
1.2.1 Obnova demokratického a stranického systému po roce 1989.....	30
2. Vývoj společných česko-slovenských vztahů	33
2.1 Vzájemné vztahy Čechů a Slováků od vzniku Československé republiky do roku 1989.....	33
2.2 Česko-slovenské vztahy od Sametové revoluce do svobodných voleb v červnu 1990.....	39
2.3 Utváření podoby česko-slovenské federace v období po volbách 1990 do června 1992.....	47
2.4 Politická jednání a ústavní krize po volbách 1992 vedoucí k zániku Česká a Slovenské Federativní Republiky	63
Závěr	74
Summary	77
Seznam literatury a zdrojů	78
Seznam zkratk	84
Projekt	85

Úvod

V bakalářské práci **Rozdělení České a Slovenské Federativní Republiky: analýza procesů v období let 1989-1992 vedoucí k rozpadu federace** budu analyzovat příčiny, které vyústily rozpadem Československa. Hlavní otázkou mé bakalářské práce bude, jaké relevantní příčiny vedly k zániku společného státu a zda opravdu muselo dojít k rozdělení společného státu.

Přestože jsou obě země v dnešních dnech členy Evropské unie a udržují navzájem velmi přátelské vztahy, stojí jistě za to, abychom analyzovali dřívější soužití obou národů ve společném státě. K vzájemným dobrým vztahům mezi oběma státy a jejich obyvateli přispěl také fakt, že oba státy byly rozděleny mírovou cestou a nedošlo k násilí, které v 90. letech provázelo rozpad Jugoslávie.

Při hledání příčin, které vedly k zániku státu, se budu pohybovat především v období let 1989-1992, ve kterém docházelo k zásadnímu utváření státoprávní podoby česko-slovenské federace a eskalaci konfliktů ve vzájemných vztazích.

Ačkoliv k zániku federace došlo na počátku 90. let, důvody této rozluky mají svůj původ v dřívějších dobách, a proto se krátce zmíním o historickém vývoji vztahů mezi oběma národy. Problémy ve vzájemných vztazích Čechů a Slováků byly latentní od počátku vzniku společného státu, avšak plně se projeví až s procesem demokratizace po Sametové revoluci v roce 1989.

Ústavní struktura československé federace, která ve svých základech přetrvala až do prosince 1992, byla vytvořena již v 60. letech 20. století, a proto se budu rovněž zabývat procesem federalizace v tomto období. Ze státoprávního hlediska popíšu zejména ústavní pořádek, strukturu a funkci federálních orgánů. V práci rovněž poukážu na to, jaké

příčiny vedly k odlišnému politickému chování obou zemí v rámci společného státu.

V období po roce 1989 budu analyzovat, k jakým zásadním ústavním změnám došlo v důsledku pádu totalitního režimu. V této části práce se budu zabývat ústavními změnami, které v tomto období byly učiněny.

Paralelně s procesem ústavních změn po Sametové revoluci, se budu zabývat formováním stranického systému v obou částech federace, kdy se zmíním o hlavních politických stranách a subjektech, které v daném období existovaly.

V průběhu vypracovávání práce se objevilo dilema, který z jazyků uvádět v názvu institucí, dokumentů a především politických stran. Některé zdroje, s nimiž jsem pracoval, používaly slovenský jazyk, většina z nich jazyk český. Z důvodu přehlednosti a nemožnosti záměny jsem se po dohodě s vedoucí práce rozhodl uvádět názvy slovenských politických subjektů i dokumentů napoprvé v českém i ve slovenském jazyce, a dále v textu již v českém jazyce.

Ve své analýze se rovněž zaměřím na politická jednání, která mezi českými a slovenskými stranami probíhala v otázce státoprávního uspořádání a vyústila v zánik České a Slovenské Federativní Republiky.

1. Česko-slovenská federace v průběhu let 1969-1992

1.1 Období 60. let vedoucí k federalizaci Československa

Základní ústavní podoba československé federace, která přetrvala až do zániku společného státu v roce 1992, byla dána ústavním zákonem č. 143/1968 Sb., kterým se Československá socialistická republika (ČSSR) přeměnila z unitárního státu na stát federativní. [Gerloch,

Hřebejk, Zoubek 2002: 53] Jednalo se o dosud největší novelizaci Ústavy 1960,¹⁾ kdy byly zásadním způsobem změněny zákonodárné a výkonné orgány země. Přes všechny zásadní ústavní novely ústavy 1960, které byly provedeny v letech 1968, 1970, 1989 a 1990, zůstala tato ústava *de facto* v platnosti až do zániku Československa v prosinci 1992. [Rychlík 1998: 184]

V průběhu 60. let docházelo v Československu k mírnému uvolnění společenských poměrů, zejména po odhalení stalinistických zločinů z 50. let, avšak celý reformní proces tzv. *Pražského jara* byl ukončen vojenskou intervencí států Varšavské smlouvy v srpnu 1968. K největší centralizaci státu došlo především za působení Antonína Novotného ve stranických a státních funkcích. Novotný se v roce 1953²⁾ stal prvním tajemníkem ÚV KSČ, což znamenalo, že zastával *de facto* největší politickou funkci ve státě. Svůj vliv Novotný ještě více upevnil v roce 1957, když byl zvolen prezidentem republiky.

Vyvrcholením centralizace v Československu se stalo přijetí tzv. *socialistické ústavy* v červenci 1960. Slovensko mělo až do roku 1960 na základě Košického vládního programu³⁾ garantováno určité autonomní orgány, které v českých zemích neexistovaly. Jednalo se konkrétně o Slovenskou národní radu (SNR) a její výkonný orgán *Sbor pověřenců* (*de facto* slovenská vláda). Ústava z roku 1960 zcela zrušila Sbor pověřenců a jeho pravomoci převzala SNR, která však byla ve svých

---

¹⁾ Ústava ČSSR (úst. zák. č. 100/1960 Sb.) změnila dosavadní název státu Československá republika na Československá socialistická republika, mimo jiné došlo rovněž ke změně státního znaku republiky. Ústava deklarovala v preambuli vítězství socialismu v zemi. Ústava rovněž zavedla silnou centralizaci státních orgánů a na Slovensku zrušila výkonný orgán Slovenské národní rady (SNR) – Sbor pověřenců a omezila pravomoci SNR. Národní shromáždění schválilo ústavu dne 11. července 1960.

²⁾ Portál Hrad. Dostupné na WWW: <<http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/prezidenti-v-minulosti/antonin-novotny.shtml>>.

³⁾ Košický vládní program (KVP) byl první poválečný program československé vlády schválený v dubnu 1945. KVP ve svém textu již obsahoval první poválečné náznaky orientace na SSSR.

pravomocech velmi omezena a degradována na úroveň kulturně osvětové instituce. [Čapka 2000: 31]

Na počátku 60. let začal rovněž sílit odpor proti pražskému centralismu v samotné KSS. [Čapka 2000: 31] Uvnitř strany tak začalo docházet k postupným názorovým střetům o budoucí stranické uspořádání KSČ. Počátkem 60. let došlo rovněž, navzdory odporu Novotného a jeho spojenců, k odvolání nejvíce kompromitovaných činitelů ze stalinistické éry 50. let jako Karol Bacílek, Pavol David či Bruno Köhler. [Rychlík 1998: 192]

Tito straničtí činitelé byli odvoláni především na základě zprávy tzv. *Kolderovy komise*, která byla ustanovena v srpnu 1962 pod vedením Drahomíra Koldera a soustředila se výhradně na stranické funkcionáře. V srpnu 1963 komise zveřejnila svoje závěry, kdy došlo k odvolání procesů z 50. let a soudním rehabilitacím [Malíř, Marek 2005: 1255] Na základě této komise byl rehabilitován také Slovák Gustáv Husák. V září 1963 byl rovněž ze své funkce odvolán předseda vlády Viliam Široký. Novotný a jeho blízcí spolupracovníci však ve svých plánech na počátku 60. let šli ještě dále.

Důležitým mezníkem se stal třetí pětiletý plán. Na třetí hospodářský plán byl kladen velký důraz. Novotný a především konzervativní část vedení KSČ pokládala totiž za důležité, aby se Slovensko vyrovnalo ekonomicky vyspělejším českým zemím. Podle jejich názoru by došlo k postupnému splývání obou národů a nakonec by tak Češi a Slováci splynuli v jeden národ. Jednalo se o určitou formu *neočechoslovakismu*,⁴⁾ která však na Slovensku nenacházela příliš pochopení. [Čapka 2000: 31]

---

⁴⁾ Čechoslovakismus byla teorie prosazována především v období první republiky, která vycházela z teorie existence jednoho československého národa, který je složen ze dvou jazykových větví, a to Čechů hovořících českým jazykem a Slováků hovořících slovensky.

Již v létě 1958 u příležitosti XI. sjezdu KSČ byly zveřejněny první návrhy třetího pětiletého hospodářského plánu na období 1961-1965. Během září 1959 byl plán přednesen na jednání ÚV KSČ a v listopadu 1960 byl schválen v podobě zákona. Hospodářský plán počítal s růstem chemického průmyslu v r. 1961 o 78 %.⁵⁾ Národní důchod měl podle plánu stoupnout do roku 1965 o 40 %. Ve skutečnosti však již v roce 1961 národní důchod poklesl a v následujících letech stoupal pouze o 1 % ročně. Třetí pětiletý plán byl vykládán veřejnosti jako základ pro vybudování komunismu a beztřídní společnosti. Za hlavní neúspěch plánu označil Novotný v dubnu 1962 na zasedání ÚV KSČ oslabení ústředního řízení hospodářství. [Rychlík 1998: 189-190]

Na Slovensku docházelo v průběhu 60. let k velmi intenzivní industrializaci a modernizaci země, výstavbě infrastruktury, škol, měst, což mělo za následek, že se velmi výrazně snížil ekonomický a hospodářský rozdíl mezi českou a slovenskou částí republiky. V polovině 60. let se slovenská průmyslová výroba zdvojnásobila. Na druhé straně však rychlá industrializace a urbanizace vedla k přetrhání tradiční sociální struktury obyvatel. Na Slovensku byly budovány především podniky a továrny, které se orientovaly na východní obchodní trhy, zejména na SSSR. Jednalo se především o zbrojní a těžký průmysl. Slovenské podniky měly oproti českým ještě těžší přístup k západním trhům. Řada Slováků i nadále migrovala do českých zemí. [Schwarz 1994: 193-194]

Kdokoliv se v letech 1948-1967 pokusil nastínit problém slovenské otázky a postavení Slovenska v rámci společného státu, byl označen za *buržoazního nacionalistu*. [Čapka 2000: 31] Na IX. sjezdu Komunistické strany Slovenska (KSS) koncem listopadu 1962

---

⁵⁾ Tomek, P. Pětiletky - plánování ekonomiky. Portál *Totalita* [online]. Praha: Totalita.cz [cit. 13. února 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/petiletky.php>>.

vyvrcholily spory ohledně slovenské otázky, kdy bylo kritizováno především nerovnoprávné postavení slovenských orgánů na základě tzv. socialistické ústavy. [Malíř, Marek 2005: 1256] Novotný byl typickým příkladem autoritativního politika, který se ke slovenské otázce vždy stavěl s arogancí a opovržením. Otevřeně proti Novotného osobě vystoupila slovenská komunistka Mária Sedláková na zasedání ústředního výboru v říjnu 1967. [Schwarz 1994: 197] Novotný na tento incident reagoval tradičním obviněním z buržoazního nacionalismu, čímž si proti sobě popudil převážnou část slovenské komunistické strany. [Schwarz 1994: 198]

Patrně k největšímu konfliktu mezi Novotným a Slováky došlo 25. srpna 1967 při jeho návštěvě v Martině. Antonín Novotný se zde zúčastnil oficiálních oslav stého výročí martinského gymnázia. Gymnázium sehrálo v období maďarizace významnou úlohu, a proto se pro Slováky stalo národním symbolem. Novotný se zde dostal do konfliktu s představiteli Matice slovenské, které označil za nacionalisty, protože chtěli navázat kontakty s krajany žijícími v zahraničí. Po tomto konfliktu odjel Novotný uražený nazpět do Prahy a odmítnul si převzít dary, které byly pro něj a jeho manželku připraveny.⁶⁾ Konzervativní vedení KSČ, v čele s prvním tajemníkem Novotným, začalo od podzimu 1967 definitivně ztrácet svoji moc.⁷⁾ Ve dnech 30.-31. října 1967 došlo na zasedání pléna ÚV KSČ k prudkému názorovému střetu mezi Antonínem Novotným a Alexandrem Dubčekem, kterého podporovala převážná část slovenských komunistů. Dubček kritizoval především kumulaci funkcí, kdy funkci prvního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta

---

⁶⁾ Prezident Novotný během oslav Matice slovenské urazil svým chováním slovenský lid. Portál *Nezapomeňte* [online]. Praha: Opona o.p.s. [cit. 15. února 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.nezapomente.cz/zobraz/novotny_urazil_slovensky_lid>.

⁷⁾ Ke ztrátě podpory přispěly i některé kontroverzní zákroky režimu. Šlo například o tzv. strahovský incident z konce října, kdy studenti protestovali proti výpadkům elektrického proudu na kolejích. Represivní státní orgány a především Věřejná bezpečnost proti nepokojům tvrdě zakročila a několik desítek studentů bylo zraněno.

republiky vykonávala jedna osoba, v tomto případě A. Novotný. Rovněž se zde vyslovil pro zvýšení pravomocí slovenských orgánů. [Rychlík 1998: 214]

K otevřenému názorovému střetu mezi konzervativci, podporující A. Novotného, a liberálnějším slovenským křídlem strany došlo ve dnech 19.-21. prosince na zasedání ÚV KSČ, kde již byla patrná Novotného oslabená pozice ve straně. Novotný však i nadále odmítal jakkoliv omezit svou moc. V diskuzích se proto objevily názory, aby byla oddělena funkce prvního tajemníka strany a prezidenta. Jednalo se o jasně promyšlený tah, protože Novotný by si v tomto případě uchoval důležitější a vlivnější funkci prvního tajemníka strany. Novotný si také pozval do Prahy generálního tajemníka ÚV KSSS Leonida Iljiče Brežněva a mylně se domníval, že tak upevní svou pozici. Brežněv jej však odmítl podpořit a označil vzniklou situaci za vnitřní záležitost KSČ. Brežněv nevyšlovi Novotnému podporu především proto, že v roce 1964 Novotný hájil pozici Nikity Sergejeviče Chruščova a nevyjádřil nastupujícímu Brežněvovi dostatečnou podporu. Probíhající zasedání ústředního výboru bylo přerušeno a oficiálním důvodem se staly nadcházející vánoční svátky.⁸⁾ Jednání strany bylo znovu zahájeno počátkem roku 1968. Dne 5. ledna 1968 byl z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ odvolán Antonín Novotný a na jeho místo byl zvolen Slovák Alexandr Dubček.

Tímto aktem byly položeny základy obrodnému procesu v komunistické straně a také v československé společnosti. Následující den se v tisku objevil článek, který informoval společnost o průběhu zasedání ústředního výboru v uplynulých dnech. Zpráva ze zasedání opatrně kritizovala určité nedostatky v metodách a stylu práce a také

---

⁸⁾ Vlček, T. Rok 1968, krize ve straně a společnosti na konci roku 1967. Portál *Totalita* [online]. Praha: Totalita.cz [cit. 14. února 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.totalita.cz/1968/1968_01.php>.

vnitřní politice KSČ. Odvolání A. Novotného z funkce prvního tajemníka strany bylo zdůvodněno nutností posílit význam funkce prezidenta republiky.⁹⁾ S postupným procesem demokratizace na počátku roku 1968 začaly také sílit hlasy ze slovenského národně politického hnutí, které požadovalo federativní uspořádání. [Malíř, Marek 2005: 1234] Počátkem dubna 1968 se do Akčního programu KSČ dostaly návrhy ÚV KSS a předsednictva SNR, které požadovaly důslednou federalizaci ČSSR a odstranění asymetrii českých a slovenských orgánů. V návrhu zásad federativního uspořádání bylo v bodě sedm uvedeno, že: „*Smyslem a účelem čs. federace je socialistická úprava státoprávních vztahů českého a slovenského národa. Československá federace je založena na národním principu. Vzniká na základě vzájemné dohody české a slovenské národně politické reprezentace, kterou Národní shromáždění projedná a schválí ústavním zákonem o československé federaci*“, rovněž se v bodě šestnáct hovořilo o zavedení regulované tržní ekonomiky. [Grónský 2000: 12-13] Na jaře roku 1968 i nadále pokračoval pozvolný úpadek moci A. Novotného, který byl stále prezidentem republiky. Definitivní odchod Novotného z prezidentské funkce zapříčinila tzv. *Šejnova aféra*.¹⁰⁾ Dne 28. března podal A. Novotný abdikaci a o dva dny později byl novým prezidentem zvolen armádní generál Ludvík Svoboda. O měsíc později byl A. Novotný zbaven všech stranických funkcí a bylo mu pozastaveno členství v KSČ.

---

⁹⁾ Zpráva o zasedání ústředního výboru Komunistické strany Československa. Deník *Rudé právo*, 6. ledna 1968, roč. 48, č. 5, s. 1. Dostupné na portálu Ústavu pro Českou literaturu Akademie věd ČR (Praha) [cit. 20. února 2010], WWW: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/1/6/1.png>>.

¹⁰⁾ Jan Šejna byl armádní generál Československé lidové armády (ČSLA) a spolupracovník Antonína Novotného. V únoru 1968 byl obviněn z rozkrádání armádního majetku. Když byl na něj vydán zatykač, jako poslanec a člen předsednictva Národního shromáždění využil své poslanecké imunity a diplomatického pasu, uprchl do Itálie, kde se vzdal americkým orgánům. USA jej odmítly vydat nazpět do ČSSR, protože jim poskytnul vojenské informace týkající se obranného systému zemí Varšavské smlouvy.

V květnu 1968 byly vládou zřízeny dvě komise (Komise pro přípravu ústavního zákona, Komise pro řešení ekonomické problematiky) a výbor (Výbor pro přípravu ústavního zákona), který zastřešoval obě komise. [Zimek 2003: 147] Hlavní osobou, která byla pověřena přípravou ústavního zákona o federalizaci Československa, byl Gustáv Husák, který od dubna 1968 zastával funkci místopředsedy vlády ČSSR. V 60. letech vkládali Slováci do osoby Gustáva Husáka velké naděje. Husák byl pro Slováky člověk, který byl inteligentní, kulturní a dostatečně vzdělaný a věřili, že bude v Praze dostatečně prosazovat zájmy Slovenska.¹¹⁾

S probíhajícím politickým uvolněním probíhala také určitá ekonomická liberalizace v národním hospodářství. Ve čtvrtém pětiletém hospodářském plánu (1966-1970) byly podniknuty určité změny v oblasti řízení hospodářství. Hlavním protagonistou reformy v ekonomické oblasti se stal ředitel Ekonomického ústavu Československé akademie věd (ČSAV) Otto Šik, který již v roce 1963 byl pověřen přípravou na postupnou reformu.¹²⁾ Ekonomická reforma měla vyřešit dva hlavní úkoly, především měl být prosazen princip socialistického podnikání v uskutečňování samostatnosti podniků a jejich relativní nezávislost na orgánech státu. Dalším krokem předpokládal strukturální změny, které by snížily energetickou a materiálovou náročnost výroby.¹³⁾

---

¹¹⁾ *V hlavní roli Gustáv Husák*. Dokument České televize (ČT24), premiéra 26. 12. 2008. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/208411033290002-gustav-husak/>>.

¹²⁾ Tomek, P. Pětiletky - plánování ekonomiky. Portál *Totalita* [online]. Praha: Totalita.cz [cit. 13. února 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/petiletky.php>>.

¹³⁾ Zasedání ÚV KSČ přijalo tzv. Akční program - pokus o reformu socialistického zřízení (5. 4. 1968). Portál *Nezapomeňte* [online]. Praha: Opona o.p.s. [cit. 13. února 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.nezapomente.cz/zobraz/akcni_program>.

V rozhovoru dubnového vydání Kulturních novin také O. Šik podrobil tvrdé kritice A. Novotného za jeho předešlé působení v čele KSČ.¹⁴⁾

V procesu postupné federalizace byl 24. června 1968 přijat ústavní zákon č. 77/1968 Sb., kterým byla zřízena Česká národní rada (ČNR) a přijat zákon o zákazu majorizace, který zaručoval, že v klíčových záležitostech nebudou Slováci přehlasováni. V české části republiky tak vznikl rovnoprávný orgán pro jednání se SNR, která již v březnu přijala prohlášení o federativním uspořádání země. Obě národní rady byly poté pověřeny úkoly týkající se přípravy federalizace ČSSR. [Zimek 2003: 147]

Během příprav československé federace se rovněž objevila myšlenka trojfederace, kterou podporoval především Jihomoravský krajský národní výbor, podporovaný Jihomoravským KV KSČ. Návrh počítal s federativním uspořádáním, které by tvořilo Čechy, Morava (společně se Slezskem) a Slovensko. Návrh se však později nedostal k projednání do „Husákovy komise,“ rovněž byl odmítnut ve vládním výboru. Slováci se obávali, že by byli v této podobě ve federaci v důležitých otázkách majorizováni česky mluvícím etnikem. [Rychlík 1998: 233-235]

Již v dubnu 1968, když ÚV KSČ vypracoval Akční program, byl kladen důraz hlavně na otázku demokratizace, avšak o několik týdnů později vypracovala KSS vlastní akční program a požadovala otázku federalizace za primární cíl. [Měchýř 1991: 87] Na základě této skutečnosti tak můžeme pozorovat odlišné intence Čechů a Slováků v otázce státoprávního uspořádání budoucí federace.

Období demokratizace a postupných společenských i ekonomických přeměn však bylo přerušeno v noci z 20. na 21. srpna,

---

¹⁴⁾ Šik, O. Jak zrálo střetnutí. Kulturní noviny, 29. března 1968, roč. 1/1968, č. 13, s. 1-3. Dostupné v digitalizovaném archívu Ústavu pro Českou literaturu Akademie věd ČR (Praha) [cit. 13. února 2010], WWW: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/1/6/1.png>>.

kdy byla proti Československu zahájena vojenská invaze států Varšavské smlouvy. Invazi předcházela schůzka představitelů pěti států Varšavské smlouvy ve Varšavě dne 17. července 1968. Výsledkem jednání se stal zasláný dopis představitelům KSČ, ve kterém bylo vyjádřeno znepokojení nad vývojem politické situace v Československu.¹⁵⁾ Proces federalizace ČSSR byl proto v nadcházejícím období formován danými skutečnostmi.

1.2 Ústavní a státoprávní aspekty československé federace v letech 1969-1992

V této kapitole se budu zabývat státoprávním uspořádáním Československa v období po federalizaci. Zaměřím se na to, jaké změny přinesla federalizace, jaké zde vznikly a existovaly státní orgány a přiblížím jejich působnost. Rovněž se krátce zmíním o stranickém systému federace a jednotlivých republik.

Po srpnové invazi vojsk se počátkem září začalo znovu pracovat na přípravě zákona o československé federaci. Ústavní zákon byl připravován ve spěchu, protože panovala obava, že by sovětské vedení nesouhlasilo s jeho existencí. [Stein 2000: 40] Nakonec byl ústavní zákon č. 143/1968 Sb. schválen dne 27. října 1968 v Národním shromáždění a nabyl účinností 1. ledna 1969.¹⁶⁾ Československo se tak *de iure* změnilo z unitárního státu na federativní a vznikly tři státoprávní subjekty – Československá socialistická republika, Česká socialistická republika (ČSR) a Slovenská socialistická republika (SSR).

---

¹⁵⁾ Na schůzce vedoucích představitelů zemí Varšavské smlouvy vyjádřeno znepokojení nad vývojem v ČSSR (14. 7. 1968). Portál *Nezapomeňte* [online]. Praha: Opona o.p.s. [cit. 15. února 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.nezapomente.cz/zobraz/schuzka_varsava>.

¹⁶⁾ *Ústavní zákon ze dne 27. října 1968 o československé federaci, č. 143/1968 Sb.* Dostupné na portálu Poslanecké sněmovny ČR [cit. 15. února 2010] WWW: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1968.html>.

Federační zákon obsahoval 151 článků a 8 hlav. [Zimek 2003: 147-156; ¹⁷⁾] Nový ústavní zákon rovněž nahradil III.-VI. hlavu ústavy a pozdější ústavní zákon č. 155/1969 Sb. měnil také VIII. hlavu, která se týkala prokuratury a soudnictví. [Gerloch, Hřebejk, Zoubek 2002: 52] V obou republikách rovněž existovaly národní rady (ČNR, SNR) a vznikly republikové vlády, jakožto reprezentanti každé z republik. Státní moc ČSSR byla rozdělena do tří kompetenčních segmentů: **1) Výlučná působnost federace**, například zahraniční politika, obrana státu, měna, hmotné rezervy federace, federální zákonodárství a správa (Hlava II., čl. 7 ústavy 1968, tj. ústavního zákona č. 143/1968).¹⁸⁾ **2) Společná kompetence federace a republik**, mimo jiné řízení hospodářství, sociální záležitosti, vnitřní pořádek a bezpečnost státu, masová média a věda (čl.8). **3) Výlučná kompetence republik**: podle čl. 8 ústavy pak „*Věci, které nebyly taxativně svěřeny do působnosti Československé socialistické republiky, patřily do výlučné působnosti České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky*“. [Vodička, Cabada 2003: 61]

Nejvyšším orgánem zákonodárné moci na území federace se stalo Federální shromáždění (FS), které bylo tvořeno dvěma komorami – Sněmovna lidu (SL) a Sněmovna národů (SN). Sněmovna lidu měla 200 poslanců, kteří byli voleni v celé ČSSR přímou volbou na období čtyř let,¹⁹⁾ přičemž poslanec Sněmovny lidu nemohl být zároveň poslancem Sněmovny národů (Hlava III., čl. 30 ústavy 1968). Sněmovna národů reprezentovala rovné státoprávní postavení obou republik, měla 150 poslanců volených přímo, z nichž 75 bylo voleno v České socialistické republice a 75 ve Slovenské socialistické republice (čl. 31). Volební období Sněmovny národů mělo končit zároveň s volebním obdobím

---

¹⁷⁾ Tamtéž.

¹⁸⁾ Tamtéž.

¹⁹⁾ Na základě úst. zák. č. 43/1971 byla Sněmovna lidu volena na období pěti let.

Sněmovny lidu (čl. 31). Obě sněmovny si byly rovnoprávné a jednalo se tedy o *dokonalý* neboli *perfektní (symetrický) bikameralismus*.

Federální shromáždění rovněž zasedalo nejméně dvakrát ročně (jarní a podzimní zasedání) (čl. 32). Prezident republiky svolával zasedání FS a také jej prohlašoval za skončené (tamtéž). Sněmovna lidu byla usnášeníschopná, pokud byla přítomna nadpoloviční většina poslanců, stejný princip platil také pro Sněmovnu národů, avšak nadpoloviční většina musela být dosažena v české i slovenské části sněmovny (čl. 40). V důležitých zákonech týkajících se celé federace platil princip zákazu majorizace, který sloužil k tomu, aby početnější česká část sněmovny nepřehlasovala slovenskou část. V tomto případě hlasovaly obě části Sněmovny národů odděleně a v každé z nich byla potřeba nadpolovičního počtu hlasů (čl. 42). V případě volby prezidenta, vyhlášení války, přijetí nové ústavy a dalších ústavních zákonů platila kvalifikován 3/5 většina hlasů ve Sněmovně lidu a také obou částech Sněmovny národů (čl. 41). Pokud se sněmovny na znění zákona nedohodly, došlo k procesu dohodovacího řízení mezi oběma sněmovnami (čl. 44). Obě sněmovny Federálního shromáždění mohly rovněž 1/5 hlasů podat návrh na vyslovení nedůvěry federální vládě. Federální vláda ČSSR rovněž mohla požádat kteroukoliv sněmovnu o vyslovení důvěry (čl. 43).²⁰⁾

Federální vláda byla nejvyšším výkonným orgánem státní moci na území ČSSR (Hlava V., čl. 66 ústavy 1968). Vláda byla složena z předsedy, místopředsedů, ministrů a státních tajemníků (čl. 67).²¹⁾ Federální vláda byla povinna po svém jmenování prezidentem předstoupit před Federální shromáždění a požádat o vyslovení důvěry,

---

²⁰⁾ Ústavní zákon ze dne 27. října 1968 o československé federaci, č. 143/1968 Sb. (cit. výše).

²¹⁾ Po novelizaci úst. zák. v prosinci 1970 byla funkce státních tajemníků zrušena v důsledku centralizace. Státní tajemníci působili ve všech federálních ministerstvech. Pokud byl ministrem český občan, byl slovenský občan automaticky státním tajemníkem, a naopak.

rovněž byla FS z výkonů své funkce odpovědna (čl. 69, 70). Obě sněmovny mohly také vyslovit nedůvěru jednotlivým ministrům, kteří byli následně odvoláni prezidentem republiky (čl. 73). Federální vláda podávala demisi prezidentovi republiky (čl. 71).

Vlády ČSR a SSR byly nejvyšším výkonným orgánem státní moci republik a skládaly se z předsedy, místopředsedů a ministrů (Hlava VII., článek 124, 125 Ústavy 1968). Vláda republiky byla po svém jmenování povinna předstoupit se svým program před příslušnou národní radu (ČNR či SNR) a požádat ji o vyslovení důvěry (čl. 127). Vláda byla odpovědna z výkonů své funkce příslušné národní radě, která jí mohla vyslovit nedůvěru (čl. 128). Členové vlády skládali slib do rukou předsedy příslušné národní rady a demise byla podávána předsednictvu příslušné národní rady (čl. 126, 129). V případě vyslovení nedůvěry vládě, předsednictvo příslušné národní rady vládu odvolalo (čl. 129). Obě republikové vlády také řídily a kontrolovaly činnost národních výborů v příslušné republice (čl. 136).

Česká národní rada a Slovenská národní rada byly představitelem národní svrchovanosti, nejvyšším zastupitelským sborem republiky a jejím jediným zákonodárným orgánem (čl. 102).

Národní rada mohla na základě svých kompetencí zrušit nařízení či usnesení vlády republiky nebo právní předpis ministerstva a jiného ústředního orgánu státní správy, pokud odporoval ústavě²²⁾ nebo jinému zákonu národní rady (čl. 107). Předsednictvo národní rady jmenovalo a odvolávalo členy republikové vlády, jmenovalo státní funkcionáře, propůjčovalo vyznamenání dle zákonů republiky, vyhlašovalo volby do národní rady a národních výborů (čl. 122, 123). Předsednictvo národní rady tak *de facto* plnilo funkci kolektivní hlavy státu v příslušné republice. [Grónský 2000: 47-64]

---

²²⁾ Ústavní zákon č. 143/1968 Sb. předpokládal kromě ústavy ČSSR rovněž vznik republikových ústav.

Prezident republiky byl volený Federálním shromážděním na období pěti let a rovněž mu byl odpovědný (Hlava IV., čl. 60, 62 Ústavy 1968). Prezidenta republiky však nebylo možné soudně stíhat pro jednání spojené s výkonem jeho funkce (čl. 65). Prezident byl hlavou ČSSR a vrchním velitelem ozbrojených sil (čl. 60, 61). Prezident mohl rozpustit Federální shromáždění, pokud mezi Sněmovnou lidu a Sněmovnou národů v dohodovacím řízení nebylo nalezeno shodné usnesení. Prezident měl možnost účastnit se jednáním obou sněmoven Federálního shromáždění a také jednání vlády (čl. 61). Na základě čl. 61 prezident podepisoval zákony Federálního shromáždění a zákonná opatření jeho předsednictva.²³⁾ Ústavní zákon č. 143/1968 Sb. o československé federaci v podstatě převzal ústavní ustanovení o prezidentovi z ústavního zákona č. 100/1960 Sb. Prezident republiky neměl právo veta proti zákonům přijatým Federálním shromážděním. [Vodička, Cabada 2003: 91]

Hlavními institucemi územní státní správy se staly národní výbory, které symbolizovaly regionální a lokální samosprávu a byly součástí státní moci. Národní výbory byly výlučně v kompetenci ČNR či SNR na území příslušné republiky. Národní rady byly dle ústavního zákona č. 57/1969 Sb.²⁴⁾ oprávněny stanovit stupně, druhy a správní oblasti národních výborů. Národní výbory byly třístupňové – krajské, okresní, městské či obecní.²⁵⁾ Na základě zákonů SNR v roce 1969 byly na Slovensku zrušeny kraje a krajské národní výbory.²⁶⁾ O rok později, na základě zákona SNR č. 130/1970, byly kraje a krajské národní výbory

---

²³⁾ Ústavní zákon ze dne 27. října 1968 o československé federaci, č. 143/1968 Sb. (cit. výše).

²⁴⁾ Ústavní zákon č. 57/1969, jímž se mění některá ustanovení ústavy a ústavního zákona č. 81/1968 Sb. In: *Sbírka zákonů, Československá socialistická republika*, částka 22, vydána dne 18. června 1969. Dostupné v archívu Ministerstva vnitra ČR [cit. 18. února 2010] WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1969/sb22-69.pdf>>.

²⁵⁾ V obcích se užívalo označení místní národní výbor (MNV).

²⁶⁾ Zák. č. 71/1969 (zákon o administrativně-územním členění) a zák. č. 72/1969 (zákon o opatřeních v organizaci a územní kompetenci národních výborů).

znovu ustanoveny. Na Slovensku tak znovu byla zavedena tříступňová hierarchie. Národní výbory byly oficiálně definovány jako *základna lidové moci*. Zastupitelským orgánem národního výboru bylo *plenární zasedání*, které se skládalo z poslanců, jenž byli voleni na základě všeobecného, rovného a přímého volebního zákona v tajných volbách na období čtyř let.²⁷⁾ Poslanci národních výborů byli lidem kontrolováni, byli lidu odpovědni a mohli být na základě rozhodnutí voličů z funkce odvoláni. Národní výbor stanovil, z kolika poslanců se bude plenární zasedání skládat. Minimální počet poslanců v obcích byl devět, okresní a krajské výbory musely mít nejméně osmdesát poslanců. Plenární zasedání volilo vedoucí funkcionáře národního výboru, jmenovalo funkcionáře svých výkonných orgánů, rovněž mohlo zrušit, změnit či pozastavit účinnost svých výkonných orgánů.

Výkonným orgánem byla *rada národního výboru*, která byla volena plénem národního výboru z řad jeho poslanců a byla mu také odpovědná. Rada byla složena z předsedy, místopředsedů, sekretáře a dalších členů. [Vodička, Cabada 2003: 94-99]

Zákon o československé federaci předpokládal, že bude zřízen ústavní soud pro federaci jako celek a ústavní soudy pro jednotlivé republiky (viz zejména Hlava VI., čl. 86-101 ústavy 1968). Ústavní soud měl sloužit k ochraně ústavnosti ČSSR, rovněž se předpokládalo, že bude řešit případné kompetenční spory mezi republikovými a federálními orgány (čl. 88). Ústavní soud se měl skládat z dvanácti 12 členů, z nichž bylo 8 soudců a 4 náhradníci (čl. 94). Soudci měli být voleni Federálním shromážděním na dobu 7 let a mohli zastávat funkci maximálně dvě volební období za sebou. (tamtéž). V ČSR se měli být voleni 4 soudci a 2 náhradníci a stejný počet také v SSR (tamtéž). Soudci ústavního soudu měli mít imunitu stejně jako poslanci Federálního shromáždění (čl.

---

²⁷⁾ Na základě úst. zák. č. 43/1971 Sb. byly národní výbory voleny na období pěti let.

97). Podobu a fungování ústavních soudů v ČSR a SSR měly stanovit ústavní zákony národních rad.²⁸⁾ Ústavní soud federace a ústavní soudy republik však nebyly do roku 1989 nikdy zřízeny.

V praxi však byla ústavní skutečnost diametrálně odlišná. Již v ústavě 1960 byla ve čtvrtém článku zakotvena Komunistická strana Československa jako vedoucí síla ve společnosti. Dle šestnáctého článku ústavy pak veškerý kulturní, vědecký, společenský život ve státě a výchova byly uskutečňovány podle teorie marxismu-leninismu.²⁹⁾ Tyto ústavní zásady nebyly změněny ani v přijatém ústavním zákoně o československé federaci v roce 1968.

V rámci Národní fronty ČSR existovaly kromě KSČ ještě další dvě strany – *Československá strana socialistická* (ČSS) a *Československá strana lidová* (ČSL). Obě strany však hrály ve stranickém systému pouze marginální roli, byly zcela závislé na KSČ a jejich představitelé většinou aktivně spolupracovali s vedoucími komunistickými funkcionáři. KSČ měla klíčové postavení ve všech složkách společenského života a i přes přítomnost dalších politických stran byla svobodná politická soutěž pouze iluzí. Šlo o příklad hegemonického systému, kdy hegemonická strany (jako KSČ) povolují „*podřízené satelitní strany, kterým však neumožňují, aby s nimi otevřeně soutěžily o moc a mohly tedy ohrozit jejich hegemonii.*“ [Novák 1997: 66] Národní fronta, která sdružovala další organizace, se tak od únorového převratu v roce 1948 až do listopadu 1989 stala nástrojem totalitního politického systému uplatňovaného komunistickou stranou.³⁰⁾ Do Národní fronty SSR byly

---

²⁸⁾ Ústavní zákon ze dne 27. října 1968 o československé federaci, č. 143/1968 Sb. (cit. výše).

²⁹⁾ *Ústavní zákon ze dne 11. července 1960 o Ústavě Československé socialistické republiky, č. 100/1960 Sb.* Dostupné na portálu Poslanecké sněmovny ČR [cit. 22. února 2010] WWW: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html>.

³⁰⁾ Marjánko, B. Národní fronta Čechů a Slováků. Portál *Totalita* [online]. Praha: Totalita.cz [cit. 22. února 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/nf.php>>.

rovněž včleněny dvě politické strany – *Strana slobody* (dále jen Strana svobody či SSI) a *Strana slovenskej obrody* (dále jen Strana slovenské obrody či SSO), která vznikla počátkem března 1948 z rozpadající se Demokratické strany (DS). Komunistická strana Slovenska se sice odlišovala názvem od celostátní strany, avšak jednalo se pouze o regionální organizaci, která existovala v rámci celostátní KSČ. Slovenské komunistické straně byla s postupující centralizací moci v červenci 1948 odebrána autonomie a vedení muselo vykonávat rozhodnutí pražského vedení KSČ. [Schwarz 1994: 193]

V následujících letech probíhající *normalizace* byly přijímány další ústavní zákony, které doplňovaly ústavní pořádek Československa. Lze tedy říci, že v období uplatňování socialistického modelu federace netvořil československou ústavu jeden ucelený dokument, ale jednalo se o soubor několika ústavních zákonů, samostatně stojících vedle nezrušených ustanovení vlastní Ústavy ČSSR 1960.³¹⁾ [Gerloch, Hřebejk, Zoubek 2002: 54]

Na podzim 1968 již reformní proces, pod tlakem vojenské intervence, začal pomalu ztrácet na síle. Proces liberalizace Pražského jara byl definitivně ukončen 17. dubna 1969 na zasedání ÚV KSČ. Ve funkci prvního tajemníka KSČ nahradil Gustáv Husák svého předchůdce Alexandra Dubčeka. Záminkou se stalo napadení kanceláře letecké společnosti Aeroflot³²⁾ v Praze. [Rychlík 1998: 276] Československo navštívil také sovětský maršál Andrej Grečko, který jednal s vrcholnými představiteli státu a pohrozil vojenskou akcí. Dne 13. dubna také došlo

---

³¹⁾ Dalšími ústavními zákony byly například: ústavní zákon č. 144/1968 Sb., o postavení národnostních menšin v Československé socialistické republice, ústavní zákon č. 171/1968 Sb., o zřízení federálních ministerstev a federálních výborů, ústavní zákon č. 10/1969 Sb., o Radě obrany státu, ústavní zákon č. 117/1969 Sb., o prodloužení volebního období národních výborů, národních rad a Federálního shromáždění, Nejvyššího soudu, krajských, okresních a vojenských soudů.

³²⁾ Dne 28. března 1969 vyhrála československá hokejová reprezentace na mistrovství světa ve Švédsku nad sovětskou reprezentací. Následné oslavy v ulicích přerostly do protisovětských demonstrací.

k tajné schůzce na Zakarpatské Ukrajině mezi G. Husákem a generálním tajemníkem ÚV KSSS L. I. Brežněvem, který vyslovil souhlas s jeho nástupem do čela komunistické strany. [Rychlík 1998: 277] Na Pražském hradě se počátkem května konala slavnostní recepce u příležitosti volby nového prvního tajemníka. G. Husák se zde vyslovil pro radikální změnu dosavadního směru a oznámil nastolení nových striktních poměrů v komunistické straně.³³⁾

Byrokratický centralismus, který byl znovu nastolen po potlačení Pražského jara, degradoval veškeré federativní principy československého státu. [Stein 2000: 40] Již v roce 1970 došlo k výrazným změnám, které se staly základem začínající konsolidace a následné normalizace v ČSSR. V lednu 1970 stanul v čele federální vlády Lubomír Štrougal, který mimo jiné působil za Novotného éry ve funkci ministra vnitra. V komunistické straně byly prováděny čistky na základě výměny stranických legitimací. V prosinci bylo schváleno *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti od XIII. sjezdu KSČ*, které legalizovalo *de facto* vojenskou intervenci států Varšavské smlouvy a kritizovalo předešlý obrodný proces.

V prosinci 1970 byl schválen ústavní zákon č. 125/1970 Sb., který doplňoval ústavní zákon o československé federaci a značně omezil pravomoci republik na úkor federace. Vláda ČSSR byla oprávněna pozastavit či zrušit opatření republikové vlády, pokud odporovala opatřením federální vlády. Další ústavní zákon č. 126/1970 Sb. rušil dosavadní federální výbory, které spolupracovaly v oblasti společné působnosti federace a republik a nahradil je federálními ministerstvy. [Zimek 2003: 162] Předseda federální vlády L. Štrougal zdůvodňoval

---

³³⁾ *V hlavní roli Gustáv Husák*. Dokument České televize (ČT24), premiéra 26. 12. 2008. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/208411033290002-gustav-husak/>>.

tyto změny jako dotváření společné federace, které zlepší mechanismy mezi federálními a republikovými orgány.³⁴⁾

V květnu byl přijat další ústavní zákon č. 50/1975 Sb., označovaný jako *lex Svoboda*, na jehož základě byl prezident Ludvík Svoboda zbaven funkce prezidenta republiky. Dosavadní čl. 64 byl rozšířen o ustanovení, na jehož základě mohlo Federální shromáždění zvolit nového prezidenta, pokud dosavadní hlava státu ze zdravotních důvodů nebyla schopna vykonávat svůj úřad po dobu delší než jeden rok. [Grónský 2000: 171] Dne 28. května 1975 na zasedání předsednictva ÚV KSČ předseda federální vlády L. Štrougal informoval, že prezident Svoboda není schopen ze zdravotních důvodů vykonávat svou funkci a navrhl, aby byl zvolen novým prezidentem ČSSR Gustáv Husák, který současně zastával funkci generálního³⁵⁾ tajemníka ÚV KSČ.³⁶⁾ Následujícího dne, po volbě G. Husáka prezidentem, došlo znovu ke kumulaci stranických a státnických funkcí, které bylo typické v období A. Novotného.

V průběhu období tzv. *reálného socialismu* se ústavní, stranická a státoprávní podoba státu stala rigidní až do listopadu 1989. Z typologického hlediska můžeme politický režim v ČSSR označit za byrokraticko-autoritativní model, ve kterém jsou omezeny prvky politického soupeření a vysoká míra byrokratické institucionalizace. [Fiala, Herbut 2003: 14] Vedle oficiální Národní fronty, ve které byly sdruženy všechny strany a organizace, začalo být koncem roku 1976

---

³⁴⁾ Projev předsedy vlády ČSSR Lubomíra Štrougala. Deník *Rudé právo*, 21. prosince 1970, roč. 51, č. 302, s. 1-2. Dostupné v digitalizovaném archívu Ústavu pro Českou literaturu Akademie věd ČR (Praha) [cit. 24. února 2010], WWW: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1970/12/21/1.png>>.

³⁵⁾ Označení funkce prvního tajemníka ÚV KSČ bylo v květnu 1971 změněno na generálního tajemníka ÚV KSČ.

³⁶⁾ Zasedal ústřední výbor KSČ. Deník *Rudé právo*, 28. května 1975, roč. 55, č. 123, s. 1. Dostupné v digitalizovaném archívu Ústavu pro Českou literaturu Akademie věd ČR (Praha) [cit. 25. února 2010], WWW: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1975/5/28/1.png>>.

formováno občanské hnutí *Charta 77*, které bylo nejhlasitějším kritikem totalitní moci v Československu a jejíž signatáři byli vystaveni represím státních orgánů. Podnětem pro vznik *Charty 77* se stala konference KBSE³⁷⁾ v Helsinkách v roce 1975, na jejímž základě se ČSSR zavázala dodržovat občanské svobody a lidská práva, které však v praxi nebyly dodržovány. V období Pražského jara byla rovněž ustanovena občanská platforma *Klub angažovaných nestraníků* (KAN) a *K231*, který sdružoval především politické vězně z období 50. let. Obě občanská hnutí však byla po vojenské intervenci v roce 1968 v důsledku nastupující normalizace zakázána.

Po nástupu Michaila Gorbačova do čela KSSS v březnu 1985 byly zahájeny postupné reformy ekonomického a politického života. Pod tlakem těchto změn nakonec československé komunistické vedení v březnu 1986 na XVII. sjezdu KSČ na tyto návrhy s opatrností přistoupilo, rovněž zde zazněly první zmínky o vypracování nové ústavy. [Rychlík 1998: 297-300] Dne 17. prosince 1987 se stal novým generálním tajemníkem ÚV KSČ Milouš Jakeš, který nahradil v té době již zdravotně indisponovaného Gustáva Husáka, který však i nadále setrval ve funkci prezidenta republiky. Jedním z důvodů také bylo, aby tuto vysokou stranickou funkci po skoro dvaceti letech opět zastával Čech.

V roce 1988 předseda federální vlády L. Štrougal na tiskové konferenci v Rakousku prohlásil, že bude nutné přehodnotit „Poučení z krizového vývoje,“ což mělo za následek, že jej v říjnu téhož roku po osmnácti letech ve funkci vystřídal Ladislav Adamec. [Bauer 2003: 108] Odchod L. Štrougala zapříčinily také spory s generálním tajemníkem Miloušem Jakešem. Na protest proti závěrům vídeňské konference

---

³⁷⁾ Konference o bezpečnosti a spolupráce v Evropě přijala 1. srpna 1975 Závěrečný helsinský akt, ke kterému se připojila ČSSR a zavázala se tak dodržovat především třetí kapitolu dohody, týkající se občanských práv. Na konci roku 1976 Československo tuto dohodu ratifikovalo.

o lidských právech odešel v prosinci 1988 z předsednictva ÚV KSČ konzervativní a dogmatický Vasil Biľak. [Malíř, Marek 2005: 1266]

Práce na nové ústavě byla zahájena v listopadu 1988 na zasedání Ústředního výboru Národní fronty, který zvolil komisi pro přípravu nové Ústavy ČSSR. V čele společné komise KSČ a Národní fronty stanul generální tajemník ÚV KSČ Milouš Jakeš. V lednu 1989 byla vytvořena pracovní skupina pod vedením JUDr. Mariána Čalfy, který byl zároveň předsedou Legislativní rady vlády a ministrem ve vládě L. Adamce. Návrh nové ústavy v čl. 292 rušil ústavní zákon č. 100/1960 Sb. (Ústava 1960), ústavní zákon č. 143/1968 Sb. o československé federaci a další ústavní zákony. Návrh předpokládal, že bude vypracována federální ústava ČSSR a také republikové ústavy pro ČSR a SSR. Návrh nové ústavy se také oficiálně nezmiňoval o vedoucí úloze KSČ ve státě. [Grónský 2000: 250-251] Koncem září 1989 projednalo předsednictvo ÚV KSČ návrhy ústav ČSSR, ČSR a SSR předložené ministrem Čalfou a v říjnu na svém dalším zasedání rozhodlo o zveřejnění návrhů ústav v březnu 1990. Předpokládalo se, že nová federální ústava vstoupí v platnost v říjnu 1990, po ratifikaci národními radami a Federálním shromážděním. Na zasedání Federálního shromáždění 25. října 1989 informoval jeho předseda Alois Indra, že se politicky rozhodlo o existenci pouze jediné federální ústavy, která měla být schválena napřed národními radami a poté Federálním shromážděním. Na podzim prošel návrh ústavy v ČNR a SNR, kde se však setkal s odporem části slovenských poslanců. Vlivem listopadových událostí však 6. prosince SRN svoje stanovisko ohledně návrhu ústavy revokovala a totéž učinila ČNR 19. prosince. [Rychlík 2002: 62-80]

1.2.1 Obnova demokratického a stranického systému po roce 1989

Sametová revoluce v listopadu 1989 přinesla zásadní změny ústavního a státoprávního pořádku československé federace. Nyní se proto zmíním o zásadních ústavních změnách v období let 1989-1992, kterým se pak budu zabývat podrobněji v další kapitole týkající se zániku společného státu.

Období po roce 1989 znamenalo především ztrátu monopolního postavení KSČ a demontování socialistického společenského zřízení. Československo se začalo transformovat na právní stát, respektující lidská práva, občanské a náboženské svobody. V tomto období docházelo také k formování stranického systému, který byl založený na volné soutěži politických stran v rámci politického pluralismu. V ekonomické oblasti byla garantována ochrana vlastnictví, svobodného podnikání a započala restrukturalizace hospodářství z direktivně plánované ekonomiky na tržní ekonomický systém. Změnou politického systému došlo k nové zahraničněpolitické orientaci Československa, kdy se země soustředila především na vyspělé státy západní Evropy a transatlantické partnerství. Nejmarkantnější změnou zahraničně-politické orientace se stalo vystoupení Československa z Varšavské smlouvy a RVHP v roce 1991. Od listopadu 1989 do konce roku 1992 bylo přijato celkem padesát jedna ústavních zákonů (třicet pět Federálním shromážděním, deset Českou národní radou, šest Slovenskou národní radou), včetně Ústavy Slovenské republiky z 1. září 1992, která formálně nebyla jako ústavní zákon označena. [Gerloch, Hřebejk, Zoubek 2002: 57]

Koncem listopadu 1989 byl přijat ústavní zákon, kterým byla zrušena vedoucí úloha KSČ ve společnosti, změnila se funkce Národní fronty a byl vypuštěn text o ideologii marxismu-leninismu (ústavní zákon č. 135/1989 Sb.). V prosinci téhož roku byl přijat zákon o obsazení

mandátů ve Federálním shromáždění na základě kooptace nových poslanců (ústavní zákon č. 183/1989 Sb.). Na základě dalšího zákona byl snížen počet poslanců Sněmovny lidu na 150 z původních 200 (ústavní zákon č. 46/1990 Sb.). V ekonomické oblasti byla zrušena socialistická hospodářská soustava a zakotveny nové formy vlastnictví (ústavní zákon č. 100/1990 Sb.). Národní výbory byly nahrazeny územními samosprávami jako veřejnoprávní korporace s vlastním hospodařením (ústavní zákon č. 294/1990 Sb.). V roce 1990 byla zrušena také Národní fronta a byla obnovena pluralita politických stran (ústavní zákon č. 376/1990 Sb.). V otázce působnosti státních orgánů byly posíleny republikové pravomoci na úkor federace (ústavní zákon č. 556/1990 Sb.). Do právního řádu byla implementována Listina základních práv a svobod, což mělo za následek zrušení druhé hlavy ústavy, která se týkala socialistického pojetí práva a svobod občanů (ústavní zákon č. 23/1991 Sb.). Po více jak dvou desetiletích byl ustanoven ústavní soud, který však působil pouze od počátku roku 1992 do zániku společného státu (ústavní zákon č. 91/1991 Sb.). [Zimek 2003: 163-166]

Období po Sametové revoluci bylo také spjato s obnovou a formováním stranického systému. V prvních měsících dominovalo v českém prostředí především **Občanské fórum** (OF) a na Slovensku **Verejnost' proti násiliu** (dále jen Veřejnost proti násilí či VPN) a částečně také **Křesťanskodemokratické hnutie** (dále jen Křesťanskodemokratické hnutí či KDH), které navazovalo na křesťanský disent z období normalizace. Tyto uskupení získaly největší podporu voličů v červnových volbách v roce 1990. Svou činnost mimo Národní frontu obnovila také **Československá strana lidová**³⁸⁾ (ČSL)

---

³⁸⁾ V dubnu 1990 na sjezdu ČSL bylo oznámeno vytvoření společné kandidátky především křesťanských stran pod názvem Křesťanská a demokratické unie (KDU). V červenci 1991 ustavili lidovci KDU a zaregistrovali její značku. Tento akt vyvolal spor mezi ČSL a KDS. V r. 1992 došlo ke sloučení KDU a ČSL, což vedlo k vytvoření KDU-ČSL, která se stala právním nástupce ČSL bez přerušování kontinuity.

a **Československá strana socialistická** (ČSS). Obnovena byla také **Československá sociální demokracie** (ČSSD). Dalším křesťanským subjektem se stala **Křesťanskodemokratická strana** (KDS). V otázce postavení Moravy a Slezska se nejvíce angažovalo **Hnutí za samosprávnou demokracii-Společnost pro Moravu a Slezsko** (HSD-SMS). Komunistická strana Československa se v českých zemích transformovala na **Komunistickou stranu Čech a Moravy** (KSČM). V pravé části politického spektra vznikla populistická strana - **Sdružení pro republiku-Republikánská strana Československa** (SPR-RSČ). **Občanská demokratická aliance** (ODA) vznikla jako pravicově konzervativní strana, která měla své kořeny v Hnutí za občanskou svobodu, které vyvíjelo činnost již od roku 1988 jako alternativa vůči totalitní moci. V prosinci 1989 byla založena také **Strana zelených** (SZ). Následkem štěpení Občanského fóra začaly vznikat další strany – například **Občanská demokratická strana** (ODS), **Občanské hnutí** (OH) a **Strana pro otevřenou společnost** (SOS). Později se ve stranickém systému utvořila také **Liberálně sociální unie** (LSU), která se formovala jako liberálně levicový subjekt. [Fiala, Herbut 2003: 13-20]

Na Slovensku, kromě již zmíněného VPN a KDH, vznikly další strany v nově se utvářejícím stranickém systému. Na historickou tradici navázala především **Sociálně demokratická strana Slovenska** (dále jen Sociálně demokratická strana Slovenska či SDSS), **Slovenská národní strana** (dále jen Slovenská národní strana či SNS) a **Demokratická strana** (DS), která před rokem 1989 působila v rámci Národní fronty po názvem Strana slovenské obrody. Komunistická strana Slovenska se po roce 1989 vydala cestou sociálnědemokratické transformace a později se přetvořila na **Stranu demokratickej ľavice** (dále jen Strana demokratické levice či SDL). Nově založena byla také **Strana zelených na Slovensku** (SZS). V maďarském prostředí na Slovensku vznikaly zcela nové politické subjekty bez historických kořenů. Již v revolučních

dnech r. 1989 vznikla **Maďarská nezávislá iniciatíva** (dále jen Maďarská nezávislá iniciatíva či MNI) a **Maďarská občianská strana** (dále jen Maďarská občianská stran či MOS). V roce 1990 byly založeny další dva maďarské subjekty – **Maďarské kresťanskodemokratické hnutie** (dále jen Maďarské kresťanskodemokratické hnutí či MKDH) a strana **Spolužitie** (dále jen Spolužití). V březnu 1991 bylo založeno **Hnutie za demokratické Slovensko** (dále jen Hnutí za demokratické Slovensko či HZDS), které se odštěpilo od VPN a bylo zastáncem levicovější ideologie. [Fiala, Herbut 2003: 158-160]

Československo, v období od Sametové revoluce do roku 1992, bylo relativně úspěšně transformováno v občanské a ekonomické sféře, avšak nebylo nalezeno uspokojivé řešení ve státoprávním uspořádání mezi Čechy a Slováky, což představovalo překážku pro budoucí společné soužití obou národů v jednom státě.

2. Vývoj společných česko-slovenských vztahů

2.1 *Vzájemné vztahy Čechů a Slováků od vzniku Československé republiky do roku 1989*

Nově ustanovená Československá republika vznikla na základě tzv. *recepčního zákona č. 11/1918 Sb.*³⁹⁾ ze dne 28. října 1918, který implementoval dosavadní rakouské zákony a předpisy do právního řádu nového státu, aby nedošlo k právnímu vakuu. O dva dny později, na ustavujícím shromáždění Slovenské národní rady v Martině, přijala

---

³⁹⁾ Tzv. recepční zákon 11/1918 Sb., tedy Zákon Národního výboru československého ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého. Dostupné na WWW: <<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/11-18.htm>>.

slovenská reprezentace *Martinskou deklaraci*, kterou se přihlásila ke společnému československému státu.⁴⁰⁾ [Gerloch 2002: 16-17]

České a slovenské zahraniční spolky před první světovou válkou spolu nespolupracovaly. V této problematice nastal zlom teprve v březnu 1915 na konferenci Českého národního sdružení v americkém Clevelandu, na kterém se účastníci vyjádřili k udržování styků se Slováky. Z iniciativy Slovenské ligy došlo v říjnu téhož roku k přijetí *Clevelandské dohody*, která předpokládala vytvoření federativního svazku s širokou autonomií Slovenska.⁴¹⁾ Během léta a podzimu 1917 docházelo také ke vzájemným jednáním mezi českými a slovenskými agrárníky ve Vídni, které se týkaly budoucího spojení českých zemí se Slovenskem. Dne 6. ledna, následujícího roku, bylo vydáno prohlášení českých říšských poslanců v *Tříkrálové deklaraci*, které požadovalo spojení Čechů a Slováků v jeden státní celek. [Čapka 2000: 9-10]

V průběhu roku 1918 následovaly další významné kroky českých a slovenských představitelů, které měly vliv na utváření nezávislého československého státu. Dne 30. května 1918 byla přijata *Pittsburská dohoda* českými a slovenskými krajanskými organizacemi. Dle dohody měl mít nový stát demokratické republikánské státní zřízení (čl. 4 Pittsburské dohody), Slovensku byla garantována autonomie, vlastní

---

⁴⁰⁾ *Slovenský národ je čiastka i rečove i kultúrno-historicky jednotného česko-slovenského národa..“.* 2. *Pre tento česko-slovenský národ žiadame i my neobmedzené samourčovací právo na základe úplnej neodvislosti. Na základe tejto zásady prejavujeme svoj súhlas s tým novo utuoreným medzinárodným právnym položením, ktoré dňa 18. oktobra 1918 formuloval predseda Wilson a ktoré dňa 27. oktobra 1918 uznal rakúsko-uhorský minister zahraničia“.* Deklarácia zástupcov slovenských politických strán na zhromaždení v Turč. Sv. Martine dňa 30. októbra 1918. Dostupné na WWW: <<http://suslikova.osoba.cz/clevelandska-dohoda-1915>>.

⁴¹⁾ Viz čl. 2 Clevelandské dohody: „*Spojenie Českého a Slovenského národa vo federatívnom zväzku štátov, s úplnou národnou autonómiou Slovenska, vlastným snemom, vlastnou štátnou správou, úplnou kultúrnou slobodou, - tedy i s úplným užívaním jazyka slovenského, - vlastnou správou finančnou apolitickou, - so štátnym jazykom slovenským“.* Dohoda, uzavretá v Clevelande 25. októbra 1915 medzi Slovenskou ligou v Amerike a Českým národným združením v Amerike na v nej uvedených zásadách. Dostupné na WWW: <<http://suslikova.osoba.cz/clevelandska-dohoda-1915>>.

sněm a soudy (čl. 2), přičemž slovenština měla být úředním jazykem ve školách i státních institucích (čl. 3).⁴²⁾ Vyvrcholením se stala *Washingtonská deklarace* ze dne 18. října, v níž prozatímní československá vláda se vyslovila pro samostatný československý stát. [Zimek 2003: 23]

Československá republika vznikla jako stát Čechů a Slováků, kteří hovořili navzájem srozumitelnými jazyky. Nové státoprávní uspořádání však nereflektovalo kulturní a politické rozdíly mezi českým a slovenským národem, které byly dány jejich tisíciletým politickým oddělením. [Cabada, Vodička 2003: 25]

Slovenský národ byl zejména po rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867 až do vytvoření samostatné ČSR vystaven uherskému politickému a kulturnímu útisku, který zásadně určoval podobu slovenské společnosti. Slovákům tak byla dána podstatně menší možnost kulturního rozvoje, než českému národu, který se vyvíjel v rámci vídeňského mocenského centra. Tímto došlo k výrazné odlišnosti české a slovenské moderní politické tradice, která vedla po vytvoření společného státu k vzájemné disharmonii mezi oběma národy. [Hloušek, Kopeček 2004: 125]

Ústava ČSR z roku 1920 ve své preambuli proklamovala jednotný „národ československý“⁴³⁾ (teorie čechoslovakismu) a tato teorie byla rovněž podporována především českými vládnoucími stranami. V období let 1918-1938 nebyl problém vzájemného vztahu mezi Čechy a Slováky řešen, ale ani jako problém připuštěn. [Gerloch, Hřebejk, Zoubek 2002: 26-27] ČSR byla jednotný a nedělitelný státní celek a jednalo se tedy

---

⁴²⁾ Pittsburská dohoda, tedy Česko-Slovenská Dohoda, uzavřeta v Pittsburghu. Pa., dňa 30. mája 1918. Dostupné na WWW: <http://www.rozhlas.cz/28rijen/dokumenty/_zprava/507080>.

⁴³⁾ Zákon 121/1920 Sb. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky. Dostupné na WWW: <http://abonent.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571d20046a0b2c12566af007f1a09/c12571d20046a0b2c12566d9007b12d8?OpenDocument>.

o unitární formu státu s oficiálním československým jazykem. [Zimek 2003: 40, 53] Teorie čechoslovakismu byla oficiálně prezentována pro většinový charakter Čechů a Slováků v mnohonárodnostním státě.

V procesu utváření nového československého státu docházelo paralelně k zavádění české správy a administrativy na Slovensku, zejména ve 20. letech. Do země přicházeli především úředníci, učitelé, lékaři, železničáři, četníci a vojáci. Během 30. let však došlo k nárůstu počtu slovenské inteligence, což vedlo ke konfliktu s Čechy, kteří nadále setrvali ve slovenské správě. Toto argumentu využívala především *Hlinkova slovenská ľudová strana* (dále jen Hlinkova slovenská lidová strana či HSLS) ve své politické argumentaci. [Čapka 2000: 12-16]

HSLS patřila vedle Slovenské národní strany mezi nejhlasitější zastánce slovenských národních zájmů. V roce 1927 vstoupila strana do československé vlády, kde setrvala až do *Tukovy aféry* v roce 1929. V lednu 1928 poslanec za HSLS Vojtěch Tuka zveřejnil v časopise *Slovák* článek s názvem *V desiatom roku Martinskej Deklarácie (Štátofilozofická úvaha)*,⁴⁴⁾ v němž upozornil na údajný tajný dodatek, podle kterého při vzniku ČSR bylo ujednáno, že Slovensko setrvá v Československu pouze po dobu deseti let a nebude-li situace vyřešena jinak, nastane tzv. *vacuum juris/iuris* („prázdnota práva“) a tento stav „*nemože sa ináč napraviť, len pomocou uplatnenia sebaurčovacieho práva Slovenského Národa.*“⁴⁵⁾ Tuka byl rovněž trestně stíhaný za vlastizradu kvůli svým kontaktům se zahraničními pravicovými radikály a v říjnu 1929 byl odsouzen na patnáct let vězení. HSLS na tento akt reagovala vystoupením z vlády a odchodem do opozice, kde setrvala až do roku 1938. [Schwarz 1994: 116]

V letech 1918-1938 došlo v Československu rovněž k diferenciaci a polarizaci politického spektra, což se projevovalo především tím, že

---

⁴⁴⁾ Viz např. http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1419_00.htm

⁴⁵⁾ Tamtéž.

v českých zemích měla podporu zejména centralistická *Republikánská strana zemědělského a maloroľnického ľidu* (RSZML) a na Slovensku měla výraznou podporu autonomistická HSLŠ. V podmínkách zostřující se mezinárodní situace koncem 30. let, zahájil slovenský ministerský předseda Milan Hodža jednání s politickými subjekty, které požadovaly autonomii Slovenska. [Hloušek, Kopeček 2004: 131-135] V průběhu podzimu roku 1938 také začalo docházet k vyhánění českého a židovského obyvatelstva z území Slovenska. Jednalo se zejména o české učitele a úředníky, kteří byli vystaveni represím Hlinkové gardy pod velením Karola Sidora, jenž se inspiroval dle vzoru nacistické SS. Slovensko tak muselo v důsledku represí opustit přibližně devět tisíc českých občanů. [Schwarz 1994: 132]

Dne 29. září 1938 byla zástupci evropský velmocí podepsána *Mnichovská dohoda*, na jejímž základě musela Československá republika odevzdat své pohraniční nacistické Třetí říši. Tohoto momentu využila především HSLŠ, ke které se připojily další slovenské politické subjekty, a na shromáždění v Žilině dne 6. října 1938 vydala tzv. *Žilinský manifest*, ve kterém byl vznesen požadavek autonomie Slovenska s vlastní vládou, a do pražské vlády byli delegováni slovenští ministři. [Měchýř 1991: 45-47] Ústavní zákon č. 299/1938 Sb. o autonomii Slovenské země byl nakonec přijat 19. listopadu 1938 v poslanecké sněmovně a o tři dny později přijal tento zákon také senát. Nový ústavní zákon přeměnil dosavadní unitární stát na asymetrickou federaci a změnil dosavadní název země na *Česko-Slovenskou republiku*. [Gronský 2005: 283]

Problémy oslabeného československého státu vyvrcholily v březnu následujícího roku. Dne 13. března 1939 si Adolf Hitler pozval zástupce Slovenska v čele s Jozefem Tisem do Berlína a vyslovil požadavek, aby Slováci vyhlásili nezávislý stát, který by byl pod německou ochranou. V případě, že by slovenští představitelé odmítli tento požadavek splnit, pohrozil Hitler, že nebude Maďarsku bránit

v případné anexi Slovenska. Následujícího dne proto Slovenský sněm v Bratislavě vyhlásil nezávislý *Slovenský stát*, který se stal satelitem nacistického Německa. Dne 15. března poté prezident Emil Hácha pod nátlakem Hitlera v Berlíně souhlasil s obsazením zbylých českých zemí německým vojskem. Společná česko-slovenská státnost tak byla na šest let přerušena. Během tohoto období se německé úřady snažily oba národy od sebe maximálně izolovat a zprerhat veškeré dřívější vazby. [Čapka 2000: 24-26; Beňko a kol. 1998: 179-183]

S postupnými německými porážkami ve válce začal sílit rovněž odpor na Slovensku, kde v prosinci 1943 vznikla Slovenská národní rada, která přijala *Vánoční dohodu*, v níž se Slováci znovu přihlásili k obnově československého státu. K ideji společného státu se v srpnu 1944 přihlásilo také Slovenské národní povstání. Na sklonku druhé světové války byl 5. dubna 1945 v Košicích prezentován Košický vládní program, který byl oficiálním programem první poválečné československé vlády. Program zahrnoval principy Pittsburské dohody a akceptoval zákon o autonomii Slovenska z roku 1938. SNR se měla stát do budoucna především vykonavatelem zákonodárné moci; Sbor slovenských národních pověřenců, jakožto orgán SNR, měl mít ve své kompetenci zejména výkonnou moc. [Měchýř 1991: 63]

Kompetence slovenských orgánů, garantované v Košickém vládním programu, však byly v letech 1945-1946 redukovány ve prospěch ústřední vlády na základě *pražských dohod*,⁴⁶⁾ které byly uzavřeny mezi československou vládou a předsednictvem SRN. [Zimek 2003: 114]

---

⁴⁶⁾ Tři pražské dohody byly uzavřeny ve dnech 2. června 1945, 11. dubna 1946, 24. června 1946.

V květnu 1948 byla schválena nová ústava,⁴⁷⁾ v níž byly ponechány stejné pravomoci slovenských orgánů, které byly dohodnuty v pražských dohodách. Na Slovensku zůstala zachována SNR a Sbor pověřenců, tyto orgány však nebyly vytvořeny v českých zemích, tudíž došlo k vytvoření asymetrie v oblasti zákonodárné a výkonné moci. [Gerloch, Hřebejk, Zoubek 2002: 48-49]

K největší centralizaci moci v Československu došlo po přijetí ústavy v roce 1960. V následujícím období, kromě období Pražského jara, byla politická moc uplatňována na základě *demokratického centralismu*. Reální politická moc proto byla v rukou předsednictva ÚV KSČ, které rozhodovalo i o zásadních slovenských otázkách. Před rokem 1989 se rovněž vytvořily dvě zcela rozdílné společnosti, které sice udržovaly vzájemné kontakty, avšak nebyly příliš rozsáhlé. Nespokojenost slovenské veřejnosti tak až do Sametové revoluce nebyla v důsledku totalitní vlády patrná. [Rychlík 2003: 268] Změnu přinesla až revoluce v listopadu 1989.

2.2 *Česko-slovenské vztahy od Sametové revoluce do svobodných voleb v červnu 1990*

Během revolučního období v listopadu 1989 docházelo k postupné ztrátě moci KSČ. Předsednictvo a sekretariát ÚV KSČ, které byly *de facto* hlavními vykonavateli moci ve státě, začaly pozbývat reálnou politickou moc. Československá federace z roku 1968 nevznikala ve svobodných politických poměrech, a proto bylo jen otázkou času, kdy vzniknou komplikace, jež budou mít svůj základ v zákazu majorizace. [Wolf 1998: 14]

---

⁴⁷⁾ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. Dostupný na WWW: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html.

Již v listopadu 1989 se od sebe oddělil český a slovenský disent, který však mezi sebou příliš nespolupracoval ani před Sametovou revolucí. V obou částech federace tak došlo k zformování autentických občanských hnutí – OF a VPN. Dne 29. listopadu 1989 proběhla v Praze jednání mezi představiteli obou hnutí. Zástupci OF a VPN vydali společné prohlášení, že se navzájem respektují v příslušné republice, rovněž se dohodli na úzké spolupráci. Občanské fórum zpočátku proniklo také na východní Slovensko, avšak po dohodě s VPN zde svoji činnost ukončilo. [Rychlík 1998: 306-309]

V programovém prohlášení VPN z listopadu 1989 se také objevil požadavek na důslednou demokratickou federaci Čechů a Slováků, která by spočívala na principu úplné a faktické rovnoprávnosti (čl. 10).⁴⁸⁾

V nových společenských podmínkách se objevily také rozdílné názory na budoucí uspořádání společného státu. Česká společnost se většinově hlásila k hodnotám jako demokracie, humanismus, náboženská tolerance a budoucnost svého státu spojovala s pokrokem, moderností, prozápadní orientací. Slovenská společnost kladla důraz především na lidové, kulturní, náboženské tradice, národní solidaritu a ochranu slovenského jazyka. [Čapka 2000: 32]

První menší zkouškou česko-slovenských vztahů v novém prostředí byla volba prezidenta republiky. Gustáv Husák, jakožto významný normalizační činitel, nebyl nadále přijatelný v prezidentském úřadě pro většinu představitelů OF a VPN, a proto žádali jeho demisi.

Mezi kandidáty na hlavu státu se objevil Ladislav Adamec, kterého podporovaly okresní a krajské konference KSČ, avšak Milan Kňažko a Václav Havel jej osobním dopisem informovali, že jeho kandidatura by se nesešla s přízní veřejnosti, ani OF a VPN. Ústřední výbor Socialistického svazu mládeže (SSM) navrhoval do funkce

---

⁴⁸⁾ Portál Ústav paměti národa. Stanoviska VPN, november 1989. Dostupný na WWW: <<http://www.17november1989.sk/stanoviska-vpn-november-1989>>.

prezidenta Čestmíra Císaře, politika z období Pražského jara, avšak později SSM svůj návrh odvolal. [Bauer 2003: 148-149]

Dne 10. prosince, v den Husákovy abdikace, oznámilo Občanské fórum a Veřejnost proti násilí kandidaturu Václava Havla na funkci prezidenta republiky. O dva dny později však ústřední výbor Národní fronty SSR vyjádřil podporu Alexandru Dubčekovi. Podporu vyjádřila také Demokratická strana, Strana svobody a Akční výbor KSS. Komunisté podporující L. Adamce se rovněž vyslovili pro přímou volbu, což by však způsobilo určité komplikace. Hlavními kandidáty by se totiž v případě přímé volby stali A. Dubček a V. Havel, čímž by došlo k eskalaci česko-slovenských vztahů. Vzhledem k existujícímu zákazu majorizace při volbě prezidenta hrozilo, že na Slovensku se stane vítězem voleb A. Dubček a v českých zemích by vyhrál V. Havel. V případě celostátního neodděleného hlasování mezi republikami by nejspíše početnější Češi přehlasovali Slováky. Existovala tak reálná hrozba neřešitelné ústavní krize. [Rychlík 2002: 83]

V otázce volby prezidenta nakonec došlo ke kompromisu, kdy V. Havel v televizním projevu oznámil kandidaturu na funkci prezidenta republiky, avšak zároveň vyjádřil požadavek, aby A. Dubček zastával také vysokou ústavní funkci. Dne 28. prosince 1989 byl, již podruhé,⁴⁹⁾ zvolen předsedou Federálního shromáždění Alexandr Dubček. Následujícího dne byl Václav Havel jednomyslně zvolen prezidentem republiky ve Sněmovně lidu a Sněmovně národů. [Bauer 2003: 151, 153]

První vážnější roztržka v česko-slovenských vztazích se objevila již v lednu 1990, která vstoupila do podvědomí obou národů jako tzv. *pomlčková válka* neboli *spor o pomlčku*. Během poslaneckého projednávání ústavního zákona o rekonstrukci zastupitelských sborů se

---

⁴⁹⁾ Poprvé se tak stalo dne 28. dubna 1969. Jeho tehdejší projev jako nově zvoleného předsedy FS dostupný na WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/zvuk/>>. V této funkci byl pod nátlakem KSČ donucen kontrahovat některé kontroverzní zákony.

23. ledna 1990 prezident Havel dostavil do budovy Federálního shromáždění a požádal o vystoupení před poslanci, což mu bylo umožněno. Na základě zákonodárné iniciativy vyzval prezident ve svém projevu zákonodárce, aby odhlasovali změnu státního symbolu, názvu armády a názvu federace. Ohnisko sporu se rozhořelo především ohledně názvu republiky. Prezident Havel navrhoval, aby z názvu státu bylo vypuštěno slovo „socialistická“ a federace se tak vrátila k tradičnímu označení Československá republika. Poslanci Federálního shromáždění však s prezidentským návrhem nebyli předem seznámeni a návrh neprošel ani projednáním v rámci jednotlivých republik. O návrhu tedy nemohlo být hlasováno, protože neprošel standardní zákonodárnou procedurou. Nový spor ohledně budoucího názvu státu však vyvolal silné emoce v obou národech. [Stein 2000: 61]

Slováci odmítali akceptovat tradiční název státu především proto, že příliš připomínal období první republiky, které měli spojené s prosazováním teorie čechoslovákismu. Koncem února se slovenská vláda vyslovila pro název státu *Federace Česko-Slovensko*, který podpořila také SNR. Tento návrh však odmítla akceptovat počátkem března ČNR, pro kterou byl navrhovaný název nepřijatelný především proto, že připomínal název z pomnichovského období. S novým názvem státu přišel také prezident Havel s návrhem, aby byl přijat název *Republika česko-slovenská*. Nicméně tento název u Slováků i nadále asocioval vzpomínky na první republiku a názvu vytýkali malé písmeno v adjektivu. V závěru března svůj návrh předložila také federální vláda, která trvala na původním názvu Československá republika, avšak před projednáváním svůj návrh vzala nazpět. Několik poslanců napříč politickým spektrem navrhovalo název *Federace České a Slovenské republiky*, nicméně ani tento návrh se nedostal do širší debaty. Do pléna Federálního shromáždění se nakonec dostaly dvě varianty názvu státu –

prezidentský návrh (*Republika česko-slovenská*) a poslanecký návrh (*Československá federativní republika*). [Rychlík 2002: 111-118; ⁵⁰⁾]

Při hlasování o novém názvu společného státu se jasně projevila skrytá ústavní krize v podobě zákona o zákazu majorizace. Prezidentský návrh názvu státu byl přijat ve slovenské části Sněmovny národů, avšak česká část tento návrh zamítla. Ve Sněmovně lidu, ve které měli Češi většinu, byl prezidentův návrh rovněž zamítnut. Poslanecký koncept ve formě *Československá federativní republika* byl schválen ve Sněmovně lidu a také v české části Sněmovny národů, ale byl odmítnut ve slovenské části Sněmovny národů. Dle jednacího řádu následovalo jednání dohodovacího výboru, které trvalo pět hodin. Ve snaze nalézt řešení navrhl zpravodaj výboru Miloš Zeman, aby byl přijat kompromis, jenž by umožňoval psát nový název státu v obou částech federace rozdílně – *Československá federativní republika* (české znění) a *Česko-slovenská federatívna republika* (slovenské znění). [Rychlík 2002: 120-121]

Po opětovném hlasování ve Sněmovně národů byl 29. března schválen ústavní zákon č. 81/1990 Sb., který změnil čtyři desetiletí starý název státu, avšak na dobu necelého jednoho měsíce. [Gronský 2001: 116] Slovenští poslanci, kteří pro návrh hlasovali, byli na Slovensku považováni za zrádce. Název odmítla přijmout také SNR a slovenská vláda. Ve slovenských městech se konaly rovněž demonstrace, při kterých účastníci dávali najevo nesouhlas s novým názvem státu a ozývaly se hlasy požadující svrchovanost Slovenska.

Proces změny názvu státu jasně poukázal na to, že na základě zákazu majorizace může 31 poslanců Sněmovny národů ochromit fungování země v zásadních ústavních záležitostech.

Na základě lánských jednání z dubna 1990, za účasti prezidenta Havla, došlo k přijetí návrhu ohledně nového názvu státu. Po schválení

---

⁵⁰⁾ <http://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/004schuz/s004019.htm>

a projednání ve všech příslušných zákonodárných sborech byl 20. dubna (nabyl účinnost 23. dubna 1990) ve Federálním shromáždění přijat ústavní zákon č. 101/1990 Sb., jenž zavedl kompromisní název státu – *Česká a Slovenská Federativní Republika* (ČSFR). Téhož dne byl také přijat ústavní zákon č. 102/1990 Sb. o státních symbolech ČSFR, na jehož základě nový státní znak tvořil čtvrcený štít s českým lvem (v prvním a čtvrtém poli) a slovenským dvojitým křížem (ve druhém a třetím poli). Na standartě prezidenta republiky česky psaný nápis *Pravda vítězí* nahradil neutrální latinský výraz *Veritas vincit* (čl. 4). [Gronský 2001: 130-131] Změny názvů republik a státních symbolů měly v kompetenci příslušné národní rady v dané republice. Již počátkem března 1990 přijala SNR ústavní zákon, na jehož základě k těmto změnám došlo.⁵¹⁾ Příslušné ústavní zákony byly posléze schváleny v ČNR.⁵²⁾ Obě republiky tak na základě vlastních ústavních zákonů vypustily ze svého názvu označení „socialistická.“ [Gerloch 2002: 59-60]

Jednání však probíhala i na úrovni jednotlivých republik. Na naléhání slovenské strany přistoupila česká politická reprezentace v dubnu 1990 k jednání na zámku ve Lnářích v jižních Čechách. Na schůzce došlo k setkání českého předsedy vlády Petra Pitharta a jeho slovenského protějšku Milana Čiče. Setkání obou republikových představitelů však vyvolalo nevoli u tehdejšího federálního ministra financí Václava Klause, který poukazoval na neúčast federální vláda při jednáních mezi republikami. Při jednáních mezi oběma premiéry se hovořilo především o rozpočtových otázkách a pravidlech pro budoucí tvorbu rozpočtu. Česká reprezentace však na tento požadavek nebyla připravena a existovala hrozba, že by mohl vzniknout spor, která z republik je ve federaci rozpočtově zvýhodněna. V druhé části jednání

---

⁵¹⁾ Ústavní zákon SNR č. 50/1990 Sb., o novém názvu, státním znaku, státní vlajce, státní pečeti a státní hymně Slovenské republiky.

⁵²⁾ Ústavní zákon ČNR č. 53/1990 Sb., o změně názvu České socialistické republiky. Ústavní zákon ČNR č. 67/1990 Sb., o státních symbolech České republiky.

se řešila zejména otázka paritního zastoupení Čechů a Slováků ve federální vládě. V závěrečném prohlášení poté český a slovenský premiér vyjádřili podporu svébytnosti oběma republikám. [Stein 2000: 63]

Období mezi Sametovou revolucí a prvními svobodnými volbami v červnu 1990 docházelo k procesu utváření pluralitního soutěživého stranického systému. V českém prostředí hrálo dominantní roli Občanské fórum, ve kterém bylo seskupeno čtrnáct hnutí. Jednalo se tedy zprvu o všelidové hnutí, v němž již na jaře začala probíhat diskuze, zda se jedná o ideologické hnutí nebo standardní politickou stranu. [Malíř, Marek 2005: 1359-1361, 1489]

Na Slovensku během ledna a února jasně dominovala VPN, avšak již koncem února 1990 bylo v Nitře založeno KDH, v čele s Jánem Čarnogurským, které získalo nezanedbatelnou podporu. Strana se snažila oslovit především křesťansky orientované voličstvo a také sympatizanty bývalé HSLS. Ve státoprávním uspořádání požadovala, aby federace neměla žádné trvalé kompetence a požadovala spíše dočasný společný stát. SNS v první polovině roku 1990 zastávala totožné stanovisko jako KDH, v otázce společného státu, a ještě nevyslovila požadavek na svrchovanost Slovenska. Pokusem o vytvoření celostátní politické strany v ČSFR se stalo *Hnutí československého porozumění* (HČSP), které bylo založeno v únoru 1990 Vladimírem Čechem. Hnutí prosazovalo především širokou decentralizaci federace a hlavní roli měly hrát národní republiky. HČSP se však na politickou scénu nepodařilo proniknout a stalo se marginální politickou stranou. Po listopadu 1989 se v českých zemích prosazovaly především otázky spojené s ekonomickou reformou a na Slovensku se znovu dostávala do popředí témata, která se týkala budoucího státoprávního uspořádání obou zemí. [Rychlík 1998: 310-312]

První rozpory se začaly také objevovat mezi Slováký a prezidentem V. Havlem. Krátce před volbami v červnu 1990 navštívil Bratislavu prezident Havel. Slovenská národní strana si vyložila

prezidentovu návštěvu jako podporu VPN a zorganizovala demonstraci, což na české straně vyvolalo vlnu nevole. [Rychlík 2002: 126-127] Většina slovenské veřejnosti také vytýkala V. Havlovi, že na svou první návštěvu v lednu 1990 zavítal nejprve do obou německých států a nikoliv na Slovensko. Kritika prezidenta se ozývala rovněž z řad slovenských novinářů během jeho návštěvy USA v únoru 1990, když bylo pokazováno na to, že delegaci tvoří z větší části pouze čeští zástupci.⁵³⁾

První svobodné volby do obou sněmoven Federálního shromáždění a národních rad se uskutečnily 8. a 9. června 1990.⁵⁴⁾ Podle očekávání v České republice zvítězilo OF, na Slovensku se stala vítězem VPN, avšak s menším ziskem, než její český protějšek. Tento fakt zapříčinil, že VPN neměla potřebnou 3/5 většinu hlasů na federální úrovni ve Sněmovně národů, a proto se v klíčových věcech musela ucházet o podporu KDH. Křesťanskodemokratické hnutí vládu podporovalo, avšak odmítlo se jí přímo účastnit. Nová vláda se proto stala pouze koalicí OF a VPN s podporovou slovenské KDH a české KDU (koalice ČSL a KDS). V čele federální vlády stanul opět dosavadní ministerský předseda Marián Čalfa. Českou vládu vytvořilo OF, které do koalice přizvalo také KDU, i když mělo v ČNR dostatek hlasů,

---

⁵³⁾ Demokracie: Rok první – Václav Havel: americký idol. Dokument České televize (ČT24), premiéra 5.4. 2010. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/program/210411034000008-demokracie-rok-prvni-vaclav-havel-americky-idol.html>>.

⁵⁴⁾ V České republice byly výsledky voleb následující:

OF - SL 53,15%, SN 49,96%, ČNR 49,5%;

KSČ - SL 13,48%, SN 13,80%, ČNR 13,24%;

KDU - SL 8,69%, SN 8,75%, ČNR 8,42%);

HSD-SMS - SL 7,89%, SN 9,10%, ČNR 10,30%.

Ve Slovenské republice byly výsledky voleb následující:

VPN - SL 32,54%, SN 37,12%, SNR 29,34%;

KDH - SL 18,98%, SN 16,66%, SNR 19,20%;

KSČ/KSS - SL 13,81%, SN 13,43%, SNR 13,34%;

SNS - SL 10,96%, SN 11,44%, SNR 11,44%;

Spolužití/HKDH - SL 8,58%, SN 8,49%, SNR 8,46%.

Na základě nižší volební klauzule, která činila 3%, se do SNR dostala navíc **DS** (4,39%) a **SZ** (3,48%).

a předsedou vlády ČR se stal znovu Petr Pithart. Slovenský vítěz voleb, Veřejnost proti násilí, neměla v SNR dostatečný počet hlasů, a proto uzavřela koalici s KDH a DS. V čele slovenské vlády stanul Vladimír Mečiar, který zastával funkci ministra vnitra v předešlé vládě Milana Čiče. [Rychlík 2002: 132-135]

Nová politická reprezentace, zvolená na základě svobodných voleb, měla před sebou dvouletý mandát, ve kterém měly být vypracovány především nové ústavy a zahájena ekonomická reforma.

2.3 Utváření podoby česko-slovenské federace v období po volbách 1990 do června 1992

V prvních svobodných parlamentních volbách v červnu 1990 si oba národy, v rámci každé z republik, zvolily vlastní politickou reprezentaci. V České a Slovenské republice se v letech 1989-1992, a především po volbách 1990, vytvořil zcela autonomní svébytný stranický systém. Mezi politickými stranami obou států navíc nebyly vyvinuty příliš silné politické vazby a neexistovala rovněž žádná relevantní celostátní strana. [Fiala, Herbut 2003: 163] Můžeme tedy říci, že ve stranickém systému se *de facto* opakovala situace z období první republiky.

Počátkem července 1990 nové Federální shromáždění zvolilo prezidentem republiky opět Václav Havla, který byl společným kandidátem OF a VPN. [Bauer 2003: 173] Ústavním zákonem č. 158/1990 Sb. z 2. května, který doplňoval ústavní zákon č. 143/1968 Sb., bylo zakotveno, že mandát nového prezidenta ČSFR, který bude zvolen po svobodných volbách, bude trvat dvacet čtyři měsíců (čl. 1). [Gronský 2001: 134] Poslanci Federálního shromáždění tehdy netušili, že budoucí volba prezidenta bude spadat do období léta 1992, ve kterém již bude panovat zcela rozdílná politická situace.

Dne 9. července 1990 došlo k setkání předsedů vlád obou republik v Luhačovicích. Petr Pithart a Vladimír Mečiar se v průběhu svých jednání dohodli na převodu federálně řízených odvětví hospodářství do kompetencí jednotlivých republik. [Wolf 1998: 33] O deset dní později, 19. července, přijalo Federální shromáždění tzv. *malý kompetenční zákon*, na jehož základě byla zrušena některá federální ministerstva. Tímto zákonem byla rovněž zrušena společná kompetence federace a republik. [Rychlík 2003: 279] Ve společné kompetenci federace zůstalo ministerstvo zahraničních věcí, obrany, vnitra, financí, zahraničního obchodu, práva a sociálních věcí, dopravy, spojů.⁵⁵⁾ [Gronský 2001: 145]

Oficiální jednání mezi zástupci všech tří vlád se uskutečnilo ve dnech 8. -9. srpna 1990 v Trenčianských Teplicích. Rozhovorů se účastnili premiéři obou republik a předseda federální vlády (Marián Čalfa). Mezi přítomnými byli také místopředsedové jednotlivých vlád. Přesný průběh jednání není zcela znám, avšak na závěr setkání bylo vydáno společné prohlášení, ve kterém se účastníci shodli především na posílení pravomoci republik, přijetí republikových ústav,⁵⁶⁾ ustavení odborných komisí, které by posuzovaly jednotlivé česko-slovenské problémy. Federace si měla nadále ponechat částečné pravomoci v oblasti daní, cel, společného trhu, životního prostředí, obrany a zahraniční politiky. Společný rozpočet federace i republik měl být do budoucna tvořen přesně stanoveným podílem na daních. [Rychlík 2002: 148-149] Výsledkem jednání v Trenčianských Teplicích bylo také zřízení *Ministerstva mezinárodních vztahů Slovenské republiky*.

Prvním ministrem tohoto resortu se stal Milan Kňažko, který byl zpočátku blízkým spolupracovníkem a poradcem prezidenta V. Havla. V České republice bylo odpovídající ministerstvo zřízeno až po volbách

---

⁵⁵⁾ Ústavní zákon č. 296/1990 Sb.

⁵⁶⁾ Federální ústava měla být přijata až po ratifikaci republikových ústav.

v létě 1992. Ministr Kňažko prosazoval, aby v diplomatické službě byl zastoupen vyšší počet Slováků a usiloval o navázání styků na regionální úrovni s jinými státy. Nové slovenské ministerstvo často zasahovalo do kompetencí federálního ministerstva zahraničních věcí. M. Kňažko se dostal také do konfliktu s ministrem zahraničí Jiří Dienstbierem, když bylo prosazeno členství Slovenska ve Sdružení evropských regionů. [Stein 2000: 76-77]

Na jaře 1990 se do dění zapojila také Matice slovenská, která požadovala, aby se slovenština stala výhradním jazykem na území Slovenské republiky, což samozřejmě vyvolalo protesty maďarské menšiny. Předsednictvo SNR se rozhodlo zabývat návrhem až počátkem podzimu. Slovenská národní strana spatřovala v tzv. *jazykovém zákoně* příležitost, které mohla využít pro své zviditelnění v očích slovenské veřejnosti, a proto počátkem září 1990 předložila skupina poslanců SNS návrh Matice slovenské jako zákonodárnou iniciativu. Z iniciativy Matice slovenské byla rovněž 5. října uspořádána demonstrace na náměstí Slovenského národního povstání v Bratislavě, kde byl vznesen požadavek, aby SNR vyhlásila svrchovanost svých zákonů nad zákony federace. K projednávání návrhu zákona došlo v SNR 25. října, avšak do pléna národní rady se dostal mírnější vládní návrh, který byl toho dne schválen poslanci VPN, KDĽ, DS a MNI. [Rychlík 2002: 139-144] Na základě nového jazykového zákona mohli občané maďarské národnosti nadále používat svůj mateřský jazyk, pokud v obcích či městech tvořili 20% populace. Po schválení zákona vyzval Víťazoslav Mórica, předseda SNS, ke generální stávce a občanské neposlušnosti. Demonstranti rovněž zaútočili na vstupní bránu SNR, avšak po zásahu premiéra Mečiara se situace uklidnila. [Schwarz 1994: 221-222]

V průběhu podzimu 1990 probíhala nadále jednání o přenesení dalších kompetencí na jednotlivé národní republiky. Při vyjednávání však často docházelo k eskalaci česko-slovenských vztahů. Další vzájemná

česká a slovenská setkání, následující po Trenčianských Teplicích, poukazovala na fakt, že oba národy mají rozdílné intence v otázce budoucího státoprávního uspořádání. Čeští zástupci prosazovali budování federace tzv. „*shora*“, kdy federace přenesla část svých pravomocí na národní republiky. Slovenská reprezentace naopak požadovala utváření federace „*zdola*“, což znamenalo, že národní republiky se po vzájemné dohodě rozhodnou, které z pravomocí podstoupí federaci. [Stein 2000: 71] Česká reprezentace již od počátku dávala najevo, že primární cíl je zachování funkční federace a jakékoliv formy konfедераčního uspořádání nejsou v zájmu Čechů.

Výsledky z jednání nejsou dodnes dostatečně objasněny, protože probíhala většinou za zavřenými dveřmi a byla publikována pouze neutrální komuniké.⁵⁷⁾

Konečnou podobu tzv. *kompetenčního zákona* schválila SNR na svém zasedání 27. listopadu. O dva dny později však ČNR ke slovenskému návrhu připojila vlastní pozměňovací návrhy, což způsobilo, že návrh ve Federálním shromáždění nebyl společnou zákonodárnou iniciativou obou národních rad a existovaly tak dvě předlohy zákonů – český a slovenský. [Gál 1992: 53]

Reakce slovenských představitelů na vzniklou skutečnost byla velmi emocionální. Dne 6. prosince přiletělo do Prahy předsednictvo vlády SR, vedené premiérem V. Mečiarom, který pohrozil P. Pithartovi, že v případě odmítnutí slovenského návrhu vyhlásí SNR svrchovanost

---

⁵⁷⁾ Rozhovory ohledně nových kompetencí probíhaly 10.-11. září 1990 v Piešťanech za přítomnosti všech tří zástupců vlád. Další setkání probíhala 27. září v Kroměříži a 28. října ve Slavkově i za účasti prezidenta republiky. Česká strana označovala jednání za úspěšná a slovenská delegace nadále ubezpečovala, že hodlá setrvat ve společném státě. Během jednání ve Slavkově byla vydána společná deklaráce k výročí vzniku ČSR v roce 1918. Dne 5. listopadu 1990 pokračovalo společné jednání předsedů všech tří vlád v Hrzánském paláci v Praze, na které navázalo jednání republikových premiérů v Luhačovicích o čtyři dny později. Znovu se ministerští předsedové všech tří vlád setkali s prezidentem V. Havlem na Pražském hradě 12. listopadu, avšak všechny rozhovory nepřinesly žádné uspokojivé řešení.

svých zákonů nad federálními zákony. Později se však ukázalo, že šlo o taktickou osobní strategii V. Mečiar, protože SNR o takovém postupu neuvažovala. Premiér Pithart informoval o této skutečnosti českou vládu a také ČNR, která zřídila zvláštní komisi pro případ nekontrolovatelného zániku federace. [Rychlík 2003: 282-283]

Následujícího dne se premiér V. Mečiar objevil na televizních obrazovkách a prohlásil, že předseda federální vlády Marián Čalfa a ministři Vladimír Dlouhý, Václav Klaus, Josef Vavroušek nejsou na Slovensku vnímání jako „dostatečně federální.“ Jmenované ministry vyzval, aby přehodnotili své dosavadní chyby a více se zajímali o potřeby Slovenska. V. Mečiar znovu zopakoval pohoršení nad projednávaným kompetenčním zákonem. Ve svém vystoupení také obvinil federálního premiéra Čalfu, že ve svých krocích překročil stanovený program VPN, a vyjádřil se v tom smyslu, že bude požadovat jeho odvolání z funkce. Na závěr zopakoval, že v případě neschválení slovenského návrhu kompetenčního zákona, existuje hrozba, že SNR vyhlásí svrchovanost svých zákonů. [Bauer 2003: 186] Do sporu ohledně kompetenčního zákona vstoupil rovněž prezident Havel, který vystoupil 10. prosince před poslanci Federálního shromáždění. Prezident ve svém projevu požadoval zřízení ústavního soudu, schválení zákona o referendu a rozšíření pravomocí prezidenta do doby, než bude přijata nová federální ústava. [Bauer 2003: 187]

Nový ústavní zákon č. 556/1990 Sb., který měnil zásadním způsobem ústavní zákon z roku 1968, byl schválen 12. prosince po emočně vypjatých diskuzích českých a slovenských poslanců. Přijatý ústavní zákon zásadním způsobem změnil federativní uspořádání ČSFR. Na základě zákon byl zrušen princip rozdělení kompetencí do tří sfér (výlučné kompetence federace, společné kompetence federace a republik, výlučné kompetence republik). Jednotné hospodářství a majetek federace nahrazovalo nyní vlastnictví federace a také obou republik. Jednotlivým

republikám bylo umožněno vytvářet si vlastní ozbrojené síly a uzavírat mezinárodní smlouvy. Schválený ústavní zákon započal postupný proces zániku federace, neboť položil základy pro vytvoření nefunkční federace. [Gronský 2001: 173-174] Spory v česko-slovenských vztazích tak byly na krátkou dobu zažehnány.

Nový rok 1991 znamenal pro občany Československa rovněž zásadní změnu v dosavadním ekonomickém modelu hospodářství státu. Dne 1. ledna 1991 byla v ČSFR zahájena ekonomická transformace dosavadní centrálně plánované ekonomiky. Podoba ekonomické transformace byla schválena již v květnu 1990 a primárním cílem byl rychlý přechod na tržní ekonomiku a liberalizaci cen. Ekonomická reforma však vnesla další napětí do vzájemných česko-slovenských vztahů. S postupným zánikem RVHP a ukončením studené války došlo k omezení obchodních styků Československa na těchto trzích. Slovensko, jehož ekonomická struktura byla koncipována především na východní trhy, bylo touto změnou zasaženo daleko citelněji než české země. Zahájená transformace měla na Slovensku větší sociální dopad na jeho obyvatele. Inflace v roce 1991 dosáhla 70 % [Vodička, Cabada 2003: 116] a nezaměstnanost přesahovala na Slovensku 10 %, což bylo dvakrát více než v českých zemích. [Hloušek, Kopeček 2004: 148] V podílu zahraničních investic připadalo na Slovenskou republiku pouze 8 %. [Stein 2000: 88]

Slovenská veřejnost rovněž vnímala negativně snahy o snížení zbrojní výroby na svém území. Prezident Havel a ministr zahraničních věcí Dienstbier se vyjadřovali v tom smyslu, že s ukončením studené války dojde k omezení produkce. Na Slovensku bylo vyráběno 60 % zbrojní produkce, avšak již v letech 1988 a 1989 se produkce snížila oproti roku 1987 o 1/3 v důsledku uvolnění mezinárodní situace. Krize zbrojního průmyslu se proto projevila až počátkem 90. let s definitivním ukončením studené války. [Rychlík 2002: 250-251] Celý koncept

ekonomické transformace byl Slovák považován za českou záležitost, která neakceptuje slovenské požadavky, což vyvolávalo další eskalace ve vzájemných vztazích.

V období vypjatých česko-slovenských vztahů, na přelomu let 1990/1991, docházelo také k postupnému rozpadu OF a VPN. Počátkem prosince 1990 předseda OF V. Klaus na setkání představitelů Občanského fóra v Olomouci prohlásil, že je nereálné udržet toto hnutí v současné podobě. Během prosince se začaly v OF vytvářet jednotlivé politické frakce – například Liberální klub Občanského fóra, Meziparlamentní klub demokratické pravice a formálně byl ustanovený i Klub sociálních demokratů Občanského fóra (ten fakticky existoval od 1. května 1990). V lednu 1991 se na svém sněmu OF rozhodlo transformovat na politickou stranu. Osud hnutí se ještě pokusil zvrátit prezident Havel, který 10. února inicioval schůzku na zámku v Lánech s hlavními představiteli OF. Na základě tzv. *lánské dohody* bylo dohodnuto ukončit činnost hnutí, což bylo oficiálně učiněno na Sněmu Občanského fóra dne 23. února 1991. Novými nástupnickými subjekty se staly *Občanské hnutí* (OH) a *Občanská demokratická strana* (ODS). Označení OF bylo zachováno pouze v zastupitelských sborech. [Malíř 2005: 1498-1500]

Totožný osud potkal na jaře roku 1991 také slovenskou VPN. Hlavním důvodem se stal konflikt mezi premiérem V. Mečiarom a zakládajícími členy VPN, kteří se distancovali od politických metod kontroverzního předsedy vlády. Dne 3. března 1991 se v pravidelném nedělním televizním vysílání objevil ministr M. Kňažko, bývalý prezidentův poradce, který zastupoval předsedu vlády V. Mečiara. Ve svém televizním vystoupení M. Kňažko prohlásil, že vedení VPN se snaží cenzurovat projevy V. Mečiara, a proto nevystoupil v pravidelném vysílání. Ministr Kňažko rovněž kritizoval pražský tisk, který, dle jeho názoru, neustále napadá osobu slovenského předsedy vlády. Kňažko

pronesl, že tato média jsou blízka zejména V. Havlovi a Občanskému fóru. [Bauer 2003: 187] Roztržka mezi prezidentem Havlem a V. Mečiarom měla později dopad na prezidentskou volbu v létě 1992.

Rozpory uvnitř VPN vyvrcholily 23. dubna 1991, když předsednictvo SNR odvolalo z funkce předsedy vlády Vladimíra Mečiara.⁵⁸⁾ [Rychlík 2002: 172] Novým předsedou vlády SR se stal Ján Čarnogurský, který byl zároveň předsedou KDH. Odvolání populárního premiéra vyvolalo mezi slovenskou veřejností vlnu solidarity a byly organizovány demonstrace na jeho podporu. Ještě před svým odvoláním založil 5. března 1991 V. Mečiar v rámci VPN platformu *Za demokratické Slovensko* (VPN-ZDS)⁵⁹⁾ a nabídnul, že by mohla ve volbách kandidovat společně s VPN, avšak představitel VPN, Fedor Gál, to odmítnul. [Wolf 1998: 49-50] Koncem dubna 1991 bylo na sněmu v Košicích ustanoveno *Hnutí za demokratické Slovensko* (HZDS) a předsedou strany byl 3. května zvolen V. Mečiar. Dne 22. června došlo ke schválení programu a stanov strany v Bánské Bystrici.⁶⁰⁾ Zbylá část VPN se 19. října 1991 v Popradu změnila název na Občianská demokratická únia - Verejnost proti násiliu (dále jen ODU-VPN), resp. Občianská demokratická únia (dále jen Občianská demokratická unie či ODU).⁶¹⁾ Novým předsedou ODU se stal Martin Porubjak. HZDS v tomto období hrála již ve stranickém systému dominantní roli. [Malíř, Marek, 2005: 1397-1399]

Dne 14. března 1991 se v Bratislavě odehrál nepříjemný incident. Prezident Václav Havel při návštěvě slovenského hlavního města zavítal

---

⁵⁸⁾ Předsednictvo SNR dále odvolalo ministra mezinárodních vztahů a ministra privatizace. Ze solidarity vůči V. Mečiarovi podal demisi také ministr pro hospodářskou strategii a ministr financí. V rámci licitace odvolala opozice, za přispění části KDH, rovněž dva místopředsedy vlády – Vladimíra Ondruša a Jozefa Kučerka.

⁵⁹⁾ <http://www.hzds.sk/?mod=clanky&par=strana-historia-strany&menu=41>

⁶⁰⁾ Tamtéž.

⁶¹⁾ V období 1991-1992 byl místopředsedou této liberální strany Marián Čalfa [<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/rejstrik-predsedu-vlad/marian-calfa-449/>].

pěšky na náměstí Slovenského národního povstání, kde probíhala demonstrace u příležitosti vyhlášení Slovenského státu v březnu 1939. Demonstranti prezidenta republiky v davu rozpoznali a verbálně jej napadli. Fyzický útok na prezidenta republiky odvrátila až jeho osobní stráž, která jej doprovázela a ukryla před rozvášněným davem do vozu. [Bauer 2003: 188-189] Demonstraci na náměstí SNP uspořádala fašizující *Slovenská národní jednota* (SNJ) v čele s předsedou Stanislavem Pánisem. Na demonstraci byla rovněž skandována hesla „*Dost' bolo Havla*“ a „*Chceme vládnut' sami*.“ Předseda SNR František Mikloško se hlavně státu omluvil a přívrženci prezidenta zorganizovali před jeho odjezdem manifestaci na jeho podporu. Někteří představitelé SNS a také předseda vlády V. Mečiar incident odsoudili, zároveň však naznačili, že prezident republiky se neměl demonstrace účastnit. [Rychlík 2002: 171-172]

Nové rozpory ve vzájemných česko-slovenských vztazích se objevily rovněž během příprav republikových ústav a společné federální ústavy. V únoru 1991 nový předseda vlády Ján Čarnogurský, společně s KDH, představil návrh tzv. *státní smlouvy*, která by se stala základem pro vypracování společné federální ústavy. Oficiálně státní smlouvu představila KDH, avšak předpokládá se, že návrh inicioval V. Mečiar. [Stein 2000: 93] Státní smlouva byla představiteli OF a VPN odmítnuta a na české straně se zpočátku setkala s velkým odporem politické reprezentace. Čeští politici argumentovali, že v době trvání federace neexistují subjekty, které by byly oprávněny danou smlouvu uzavřít na bilaterální úrovni. [Rychlík 2003: 285] Slováci trvali na tom, aby smlouva měla trvalou platnost a mohla být změněna pouze novou smlouvou obou republik. Slovenští představitelé se totiž obávali, aby v budoucnu nedošlo znovu k centralizaci federace, pokud by se změnila politická poměry. Federální shromáždění by ztratilo pravomoc napříště zasahovat do podoby společné federace. [Rychlík 1998: 323]

První česko-slovenské rozhovory o podobě ústavního uspořádání ČSFR se uskutečnily v únoru a březnu 1991 v restauraci Vikárka na Pražském hradě.⁶²⁾ V průběhu probíhajících jednání zastávala KDH nekompromisní postoje. Podobu ústavy předložil také prezident Havel, avšak ta se výrazně lišila od intencí slovenské delegace. Ve snaze zabránit rozkolu předložila svůj kompromisní návrh také VPN. Delegace KDH zmiňovala během jednání také možnost česko-slovenské konfederace a navrhovala přijetí tzv. „čisté ústavy,“ kde již nebyla zmínka o ČSFR. Podporu pro své záměry našla KDH u SNS, části SZ a SDL. Nová slovenská ústava měla být schválena SNR a stejný krok měla učinit také ČNR v případě české ústavy. Obě republiky by poté delegovaly část svých pravomocí na centrální úroveň. Čeští odpůrci poukazovali na neústavnost tohoto kroku, neboť stále byla v platnosti společná federální ústava. Návrh státní smlouvy odmítala také ČNR v čele s předsedkyní Dagmar Burešovou. [Gál 1992: 29-30, 32]

Na tiskové konferenci 2. května 1991 oznámil předseda ústavní komise SNR Karol Plank, že bylo nalezeno řešení, jak má být státní smlouva formulována. Dle formulace neměla mít smlouva mezinárodní charakter a obě republiky měly být subjekty státního práva. [Rychlík 2003: 285] Na zámku v Lánech se 10. května sešly za účasti prezidenta delegace obou republik. Česká strana v jednáních ustoupila slovenským požadavkům a představila svou tzv. *Dohodu ČNR a SNR o státoprávním uspořádání ČSFR*. V návrhu se konstatovalo, že ČR a SR navzájem respektují svojí svrchovanost a také svrchovanost ČSFR. Na druhou stranu ČSFR měla respektovat svrchovanost obou republik. Federální shromáždění mělo být jednokomorové a ústavní zákony měla schvalovat ČNR a SNR. Zákonodárné pravomoci Federálního shromáždění měly být i nadále odvozeny od platného kompetenčního zákona z prosince 1990.

---

⁶²⁾ Česko-slovenská jednání se uskutečnila ve dnech 4. února, 17. února a 4. března.

Slovenská reprezentace však českou variantu odmítla. Slováci požadovali, aby dohoda byla označena jako smlouva, což byl původní slovenský návrh. Slovenští představitelé nadále trvali na ústavním charakteru tohoto zákona. Čeští zástupci však odmítli tyto požadavky akceptovat. [Měchýř 1991: 105]

Další významné setkání prezidenta republiky, vládních představitelů a opozičních stran se uskutečnilo 17. června v Kroměříži. Vzájemnému kroměřížskému jednání však předcházela schůzka na zámku v Budmericích z konce května. Během jednání však došlo k úmrtí Boleslava Bárty, předsedy HSD-SMS, a proto byly rozhovory ukončeny. V Kroměříži prezident Havel položil zúčastněným stranám dotazník s několika otázkami. Konkrétních odpovědí se však prezidentovi nedostalo. Politické strany, s výjimkou SNS, se dohodli na existenci společného státu, i když panovaly rozdíly v podobě státoprávního uspořádání. HZDS prosazovala konfederativní či unijní formu státu a KDH⁶³⁾ se přiklonilo k federaci s konfederativními prvky. České politické strany, zejména ODA a ODS, se vyslovily proti konfederalnímu uspořádání a nadále prosazovaly federaci. [Stein 2000: 100-101]

Z iniciativy prezidenta Havla byl 18. července 1991 schválen ústavní zákon č. 327/1991 Sb., který se týkal referenda.⁶⁴⁾ Zákon byl přijat až po jednání v dohodovacím výboru, protože ve slovenské části Sněmovny národů nezískal návrh dostatečnou podporu 3/5 hlasů. Slovenští zákonodárci nesouhlasili s návrhem celostátního referenda. Dle ústavního zákona mohla ČR či SR vystoupit z ČSFR pouze na základě

---

⁶³⁾ Pozice KDH ke státoprávnímu uspořádání nebyla zcela zřetelná. KDH se hlásila nejvíce k myšlence dočasné federace, která by zanikla vstupem obou zemí do Evropského společenství.

⁶⁴⁾ Viz Ústavní zákon č. 327/1991 ze dne 18. července 1991 o referendu. Dostupné na WWW: <http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571cc00341df1c12566af007f1a09/c12571cc00341df1c12566d40073aa69?OpenDocument>.

referenda (čl. 1 zákona č. 327/1991). Referendum vyhlášoval prezident republiky (čl. 2). Návrh byl přijat, pokud se pro něj vyslovila nadpoloviční většina voličů v každé z republiky, případně nadpoloviční většina voličů republiky. Referendum týkající se stejného návrhu se mohlo opakovat nejdříve za pět let (čl. 5). V případě, že by byl návrh na vystoupení ČR či SR přijat příslušnou republikou, zanikla by ČSFR uplynutím jednoho roku od vyhlášení výsledků referenda (čl. 6). [Gronský 2001: 230-232]

Ke zhoršení česko-slovenských vztahů došlo v září 1991, když se projednávala mezinárodní smlouva se Spolkovou republikou Německo. Ve smlouvě se hovořilo o právní kontinuitě Československa od vzniku republiky v roce 1918, což Slováci brali za popření Slovenského státu v letech 1939-1945. Předseda vlády SR Ján Čarnogurský a předseda SNR František Mikloško zaslali dopis ministrovi zahraničí Jiřímu Dienstbierovi, ve kterém jej na tuto skutečnost upozornili. Tento slovenský akt vyvolal u českého národa značnou vlnu rozhořčení a nevole. Ve slovenských denících a tisku se začaly objevovat protičeská hesla a ozývaly se hlasy, které žádaly suverenitu Slovenska. [Měchýř 1991: 109] Smlouva se Německem byla později přijata v původním navrhovaném znění.

Česko-slovenské rozhovory nadále pokračovaly v průběhu října v Karlových Varech a Štítně, avšak nevedly k žádné racionální dohodě. Do jednání vstoupil prezident Havel, který se snažil nalézt řešení, a proto pozval 3. listopadu představitele všech tří vlád a zákonodárných sborů na své soukromé sídlo v Hrádečku ve východních Čechách. Prezident navrhoval uzavřít smlouvu mezi ČNR a SNR jménem České a Slovenské republiky, ve které by národní rady projevíly vůli zachovat společný stát a měly také vypracovat republikové ústavy, které by nebyly v rozporu se společnou ústavou. Navrhovanou smlouvu měly prvně ratifikovat národní rady, které by ji předaly jednotně ke schválení Federálnímu

shromáždění. Ústavy jednotlivých republik měly být schváleny prvotně, poté měla být přijata Federálním shromážděním společná ústava. Státní smlouva a všechny tři ústavy měly nabýt platnosti zároveň. Politické reprezentace obou zemí vyjadřovaly rozdílné postoje v otázce státní smlouvy, nicméně prezidentův návrh byl ve svých základech akceptován a národní rady jej měly připravit v zákonném znění. [Rychlík 2003: 286-287]

Dne 4. listopadu 1991, den po jednání v Hrádečku, předložili poslanci HZDS, SNS a část poslanců KDH návrh *Deklarácie o zvrchovanosti Slovenskej republiky* (Deklarace o svrchovanosti Slovenské republiky). SNR se na svém jednání odmítla návrhem zabývat, neboť si byla vědoma, že přijetím daného dokumentu by *de facto* došlo k zániku federace. Důvod politických stran byl především politický, vzhledem k nadcházejícím parlamentním volbám v létě 1992. [Měchýř 1991: 119-121]

Pokus najít řešení v napjatých česko-slovenských vztazích se pokusil český premiér P. Pithart. Ve svém smířlivém projevu hovořil o tom, jakých chyb se dopustili Češi vůči Slovákům v minulosti. Premiér kritizoval především teorii čechoslovakismu v období první republiky a český paternalismus. Reakce politiků na premiérův projev byla pochopitelně rozdílná. Slovenský předseda vlády J. Čarnogurský projev ocenil, z české strany však následovaly emoční odezvy. Ve svém televizním projevu ministr školství ČR Petr Vopěnka označil projev za ústupky slovenským separatistům a odmítl také kritiku čechoslovakismu. V televizi vystoupil také V. Klaus, který pronesl, že od jednání v Trenčianských Teplicích dochází k dezintegraci společného státu, na čemž nese odpovědnost také předseda vlády Pithart. [Gál 1992: 33-34]

Předsednictva obou národních rad, za účasti prezidenta, se sešla k novému jednání 11.-12. listopadu v Častej-Papierničke, významném rekreačním středisku. Tématem jednání se stala opět podoba

připravované státní smlouvy. Slovenská delegace požadovala, aby státní smlouva zůstala nadále v platnosti i po přijetí všech tří ústav, což by znamenalo, že ústavní zákony by v budoucnu musely schválit také jednotlivé republiky. Debata se vedla především o podobě projednávané smlouvy. [Stein 2000: 115]

V období politických vyjednávání se aktivizovala rovněž česká a slovenská veřejnost. V září 1991 vznikly petice *Výzva občanům* a *Za společný stát*, které usilovaly o zachování Československa. V říjnu došlo ke vzniku manifestu - *Za svrchované Slovensko*. Hlavní protagonisté požadovali svrchovanost slovenských zákonů nad zákony federace, přijetí slovenské ústavy, emisi vlastních bankovek a známek, samostatnou celní politiku, budování republikové armády, vlastní zastupitelské orgány v zahraničí, členství v některých mezinárodních organizacích. Navrhované požadavky se staly pro české politiky nepřijatelnými, neboť by to *de facto* vedlo k zániku federace a vytvoření voleného konfедераčního útvaru. [Rychlík 2002: 188-189, 191-193]

V závěru roku 1991 zaslali poslanci HZDS a SNS text *Tisíc slov o Slovensku* několika mezinárodním organizacím, ve kterém poukazovali na národnostní útlak Slováků ze strany Čechů. Organizace spojených národů odmítla text s odůvodněním, že pouze federální vláda ČSFR je kompetentní vznášet podněty v mezinárodních otázkách. Vladimír Mečiar, známý svou populistickou rétorikou, v rozhovoru pro rakouský deník *Der Standard* nevyloučil krvavé oběti, v případě, že k rozdělení Československa nedojde demokratickou cestou. [Gál 1992: 35-36]

Jednání představitelů národních rad pokračovalo v lednu 1992 v Praze, kde bylo dohodnuto, jakým způsobem bude ratifikována smlouva mezi republikami. Dle dohody měly smlouvu uzavřít republiky, které by však reprezentovaly národní rady. V závěru ledna byly v Bratislavě ustaveny komise, které měly připravit závěrečné znění smlouvy. Zásadní průlom v česko-slovenských jednáních přinesly až

rozhovory v Milovech, které se uskutečnily 3.-8. února 1992 mezi představiteli expertních komisí ČNR, SNR a vládami ČR, SR a ČSFR. Podoba smlouvy mezi oběma radami byla schválena 8. února 1992. Text smlouvy byl rozdělen do čtyř hlav a třiceti pěti článků. Na základě smlouvy měl mít společný stát kompetence zejména v oblasti zahraniční politiky, obrany, ochrany ústavnosti, měny a emise, rozpočtových pravidel. V zahraničních věcích mohly obě republiky vystupovat svým jménem, pokud to nebylo v rozporu se zahraniční politikou společného státu. Federální shromáždění se mělo skládat z Poslanecké sněmovny a Senátu (paritní zastoupení). Dalšími společnými orgány státu byly vláda, Ústavní soud a Nejvyšší soud (čl. 24-29). Ústava společného státu měla vycházet z dohodnuté smlouvy mezi radami (čl. 31). Změna společné ústavy byla možná pouze se souhlasem ČNR a SNR (čl. 31). Pojem *federace* byl do budoucna z názvu státu vypuštěn. [Rychlík 1998: 334-335]

Předseda SNR, F. Mikloško, předložil smlouvu předsednictvu Slovenské národní rady 12. února ke schválení. Ve dvacetičlenném předsednictvu však hlasování skončilo patovou situací. Deset poslanců se vyslovilo pro přijetí smlouvy, stejný počet poslanců však hlasoval proti. Návrh smlouvy se tedy nedostal k projednávání do pléna SNR. Dagmar Burešová, po neúspěchu slovenského hlasování, návrh smlouvy českému předsednictvu nepředložila. Předsednictvo ČNR označilo další jednání se SNR za bezpředmětné. V březnu vyzvala ODA poslance, aby se připravili na případné rozdělení ČSFR. [Rychlík 2003: 289]

Dne 11. března 1992 byl prezident V. Havel telefonicky informován předsedy obou národních rad, že další jednání v otázce státoprávního uspořádání budou pokračovat po nadcházejících volbách. Prezident vyzval oba předsedy k identifikaci problémů, které by měly být předloženy nově zvolenému Federálnímu shromáždění. [Stein 2000: 141]

Primární cíl Federálního shromáždění a národních rad, vzešlých z voleb v roce 1990, v otázce ústavního uspořádání, nebyl naplněn.

V květnu 1992 bylo zahájeno první kolo kupónové privatizace, což ještě více umocnilo odpor Slováků vůči tržním reformám. Nezaměstnanost byla v květnu 1992 v České republice na úrovni 4,3 % a ve Slovenské republice dosahovala úrovně 11,8 %. V některých oblastech východního Slovenska se však nezaměstnanost pohybovala až na úrovni 20 %. Celková míra nezaměstnanosti v ČSFR činila 6,6 %. [Schwarz 1994: 230] Rozdílná ekonomická situace v obou republikách se projevovala v diferenciaci politického chování obou národů.

V České republice byla dlouhodobě nejpopulárnější stranou pravicová ODS, s níž Křesťanskodemokratická strana vytvořila pro volby 1992 volební koalici ODS/KDS (dále jen ODS). ODS byla pro českou veřejnost zárukou demokratického vývoje, pokračující hospodářsko-politické reformy, zajištění českých národních zájmů. Na Slovensku v polickém spektru dominovalo středo-levicové HZDS, které slibovalo slovenské veřejnosti zachování životního standardu, sociální jistoty, ochranu pracujících a zmírnění dopadů ekonomické transformace na obyvatele. HZDS se ve svých prohlášeních zaštitovala sociální argumentací a emancipací Slovenska, vyhýbavě se však stavěla k vyjádření v otázce státoprávního uspořádání. [Vodička, Cabada 2003: 122-123] HZDS bylo obtížně identifikovatelným politickým subjektem, přesto byla chápáno spíše jako levicový subjekt. HZDS totiž v sobě spojovalo několik nesourodých politických směrů: sociálnědemokratický, nacionálně-tradicionalistický, neoliberální a křesťanský. [Fiala, Herbut 2003: 161] Na obzoru se blížil další česko-slovenský konflikt, který se zřetelně projevil po parlamentních volbách v červnu 1992.

2.4 Politická jednání a ústavní krize po volbách 1992 vedoucí k zániku České a Slovenské Federativní Republiky

Historicky druhé svobodné volby do Federálního shromáždění a obou národních rady se konaly 5. -6. června 1992. Výsledky voleb potvrdily, že se v letech 1990-1992 v obou republikách vytvořil autonomní stranický systém. Do Federálního shromáždění bylo znovu zvoleno pouze 17 % poslanců, kteří získali mandát ve volbách 1990. [Stein 2000: 149] V České republice zvítězila ve volbách do národní rady ODS (v koalici s KDS). Ve Slovenské republice se vítězem voleb stalo HZDS. Obě strany získaly také nejvíce hlasů ve Federálním shromáždění.⁶⁵⁾ [Gronský 2001: 294-295] Česká a slovenská veřejnost si ve volbách zvolila odlišný směr státoprávního uspořádání a rozdílnou podobu ekonomické transformace. V České republice ve volbách neuspělo Občanské hnutí Jiřího Dienstbiera, které se nedostalo do žádného zastupitelského sboru. Neúspěch na Slovensku zaznamenala také ODU, která představovala občanskou pravici a podporovala razantní ekonomickou reformu. Předvolební koalici na Slovensku vytvořila také ODS s Demokratickou stranou, avšak ani tato koalice neuspěla. Na celostátní úrovni kandidovali také *Demokraté 92* (D-92), kteří usilovali

---

⁶⁵⁾ V České republice byly výsledky voleb následující:

ODS/KDS – SL 33,90%, SN 33,43%, ČNR 29,73%;

Levý blok (koalice KSČM a SDL) – SL 14,27%, SN 14,48%, ČNR 14,05%;

ČSSD – SL 7,67%, SN 6,80%, ČNR 6,53%;

SPR-RSČ – SL 6,48%, SN 6,37%, ČNR 5,98%;

KDU-ČSL – SL 5,98%, SN 6,08%, ČNR 6,28%

LSU – SL 5,84%, SN 6,06%, ČNR 6,52%;

HDS-SMS – uspělo pouze v ČNR se ziskem 5,87%;

ODA – uspěla pouze v ČNR se ziskem 5,93%.

Ve Slovenské republice byly výsledky voleb následující:

HZDS – SL 33,53%, SN 33,85%, SNR 37,26%;

SDL – SL 14,44%, SN 14,04%, SNR 14,70%;

SNS – SL 9,39%, SN 9,35%, SNR 7,93%;

KDH – SL 8,96%, SN 8,81%, SNR 8,89%;

MKDMESWS – SL 7,73%, SN 7,39%, v SNR jako **MKM-EGYU** 7,42%;

SDSS – uspěla pouze v SN se ziskem 6,09%.

o zachování společného státu, nicméně ani tato politická strana na federální úrovni neuspěla. [Wolf 1998: 57-61]

Karol Belák, bývalý ředitel slovenského vysílání Rádia Svobodná Evropa, komentoval výsledky voleb takto: „*Volby znamenají historický zvrat. Prohrál československý směr, prohráli lidé 17. listopadu, prohráli zásadní ekonomičtí reformisté, prohráli pánbičkáři. Vyhrál směr nacionálního komunismu. Je to odvěta za Listopad.*“ [Vodička, Cabada 2003: 124]

Českou vládu tvořila koalice ODS, ODA a KDU-ČSL, která v ČNR disponovala nadpolovičním počtem hlasů. Na Slovensku utvořilo vládu HZDS, které se opíralo o hlasy SNS a SDL. Výsledky voleb však jednoznačně ukázaly, že sestavení federální vlády bude obtížné. Prezident V. Havel pověřil sestavením vlády předsedu ODS, Václava Klause. ODS získala ve Sněmovně lidu 48 mandátů a ve Sněmovně národů 37 mandátů. Problém se objevil především ve Sněmovně národů, kde ODS musela hledat české i slovenské spojence, aby dosáhla ústavní většiny při schvalování klíčových zákonů. Jediným možným řešením se ukázala koalice s HZDS, pokud se ODS nechtěla na Slovensku opírat o podporu konglomerátu nesourodých politických stran. [Rychlík 2002: 278-279]

Delegace ODS a HZDS se setkaly při prvních koaličních rozhovorech 8. června v Brně. ODS v otázce státoprávního uspořádání nadále navrhovala federativní podobu státu, avšak do budoucna měla být federace decentralizovaná a značná část pravomocí delegována na regionální či komunální úroveň. Čeští zástupci však trvali na dvou základních podmínkách – ekonomická reforma a znovuzvolení V. Havla prezidentem ČSFR. Slovákům měly být rovněž přenechána významná ministerstva ve federální vládě, což kritizovala především česká veřejnost. Zástupci HZDS požadovali česko-slovenskou hospodářskou a obrannou unii, dva rozdílné hospodářské prostory, dvě centrální

(emisní) banky se společnou měnou, společnou obranu. Finanční a daňová politika měla být určována každou republikou samostatně. Velký důraz kladla slovenská delegace na mezinárodněprávní subjektivitu Slovenské republiky v otázce zahraničních vztahů. [Vodička, Cabada 2003: 125-126] Obě delegace představily zcela rozdílné koncepty. Odlišné názory panovaly také v otázce ekonomické transformace a privatizace. ODS a HZDS zastávaly odlišné postoje v otázce znovuzvolení V. Havla prezidentem republiky. Jan Stráský, poslední federální předseda vlády, se později k volbě V. Havla vyjádřil následovně: „*Musím konstatovat, že Václav Havel byl pro slovenskou reprezentaci naprosto nepřijatelný. Antipatie byla skutečně velmi silná a zřejmě má svůj původ v přesvědčení pana Mečiara, že prezident Havel se nějakým způsobem podílel na jeho odvolání z funkce slovenského premiéra. A představa, že by federace zůstala pod prezidentováním pana Havla, byla pro slovenskou reprezentaci ještě horší než myšlenka, že by zůstala jen federace.*“ [Bauer 2003: 193]

Delegace se opět sešly 11. června v sekretariátu ODS v Praze. Václav Klaus navrhovala Slováckům tzv. *malý Mashallův plán*, kterým by byly poskytnuty dodatečné investice pro slovenské hospodářství. Během jednání HZDS vyzvala Čechy, aby upřesnili své státoprávní požadavky. Michal Kováč, poslední předseda Federálního shromáždění, zopakoval požadavek na společnou měnu se dvěma emisními bankami, což Václav Klaus považoval za nemožné. Na tiskové konferenci zástupci ODS oznámili, že v průběhu jednání nebylo nalezeno žádné řešení. Představitelé HZDS se vyslovili pro členství SR v mezinárodních organizacích, například OSN. V otázce prezidentské volby se slovenští delegáti znovu vyslovili proti kandidatuře Václava Havla. [Stein 2000: 160-161]

Zlomové třetí kolo jednání mezi zástupci ODS a HZDS se uskutečnilo 17. června opět v Praze. V. Mečiar odmítnul nabídku

vstoupit do federální vlády, a proto se V. Klaus rozhodnul, že bude usilovat o funkci předsedy vlády ČR. Na jednáních Slováci opět usilovali o konfederaci či obrannou unii, což vedlo k tomu, že V. Klausovi došla trpělivost. Delegaci HZDS vyčetl, že se pokouší financovat slovenský stát za české peníze. V. Mečiar oponoval, aby každá republika měla vlastní rozpočtové prostředky. Po dlouhých jednáních nakonec bylo dosaženo shody ohledně sestavení redukované federální vlády. Nová vláda měla mít kromě osoby premiéra pouze deset ministrů a mělo v ní být paritní zastoupení Čechů a Slováků. HZDS požadovalo ministerstvo zahraničních věcí a obrany. V. Mečiar požadoval ministerstvo obrany z toho důvodu, že se obával maďarské menšiny na jižním Slovensku a před zánikem společného státu se snažil posílit slovenskou armádu z federálních prostředků. Na tiskové konferenci se V. Mečiar vyjádřil, že by federální kabinet mohl fungovat rok a půl, což V. Klaus odmítl, protože požadoval vyřešit státoprávní uspořádání v brzkém časovém termínu. [Rychlík 2002: 283-284]

Dne 19. června se zástupci vítězných politických stran sešli v bratislavském hotelu Bôrik k dalšímu kolu jednání. Po dlouhých vyčerpávajících jednáních nakonec zástupci obou stran novinářům sdělili, že ODS a HZDS se domluvily na programovém prohlášení federální vlády, která však svůj mandát považuje za časově omezený. Dle dohodnutých závěrů již neměl být na rok 1993 sestavován společný rozpočet federace. Dalším výsledkem jednání byl závazek, že ČNR a SNR rozhodnou do 30. září 1992 o budoucnosti ČSFR. [Wolf 1998: 72]

Václav Havel navštívil Bratislavu 1. července 1992, naposledy ve funkci federálního prezidenta. Během své návštěvy se prezident setkal se členy nově jmenované slovenské vlády. V doprovodu V. Klause se prošel ulicemi Bratislavy, ve kterých mu slovenští občané vyjadřovali podporu. [Bauer 2003: 192] Dne 2. července jmenoval prezident Havel na Pražském hradě redukovanou federální vládu v čele s Janem

Stráským. Dle předchozí dohody byl snížen počet ministerstev z šestnácti na deset. Odstupující předseda federální vlády Marián Čalfa v tisku prohlásil: „*S námi federace končí.*“ [Stein 2000: 167] V čele republikových vlád poté stanuli V. Klaus a na Slovensku opět V. Mečiar.

Funkční období prezidenta republiky na základě ústavního zákona č. 158/1990 Sb. mělo trvat dvacet čtyři měsíců. Václav Havel, který byl zvolen 5. července 1990, měl tedy mandát do 5. července 1992. Již v dubnu 1992 si poslanci uvědomovali, že v případě výhry HZDS nebude znovuzvolení V. Havla prezidentem snadné, a proto 15. dubna přijali ústavní zákon č. 206/1992 Sb., který měnil a doplňoval ústavní zákon č. 142/1968 Sb. Nový ústavní zákon ponechal ve funkci prezidenta republiky do doby, než složí slib nový prezident, nejdéle však tři měsíce. Václav Havel mohl teoreticky zastávat svou funkci až do 5. října 1992. První kolo volby prezidenta se uskutečnilo 3. července 1992, avšak prezident Havel nebyl zvolen, především kvůli poslancům HZDS a SNS.⁶⁶⁾ Druhé kolo volby se opakovalo tentýž den. Václav Havel však nezískal potřebný počet hlasů ve slovenské části Sněmovny národů.⁶⁷⁾ Nezvolení V. Havla vyvolalo nevoli české veřejnosti. Volba prezidenta se opakovala v následujícím období několikrát, avšak V. Havel již nekandidoval. Prezidenta ČSFR se tedy Federálnímu shromáždění již nepodařilo zvolit. [Gronský 2001: 321-322]

Poslanci HZDS, SNS a SDL schválili 17. července v národní radě *Deklaráciu SNR o zvrchovanosti Slovenskej republiky* (Deklaraci SNR

---

⁶⁶⁾ V prvním kole musel kandidát získat potřebnou 3/5 většinu hlasů ve všech komorách Federálního shromáždění. Václav Havel získal ve Sněmovně lidu 79 hlasů ze 149. V české části Sněmovny národů získal 47 hlasů ze 74. Ve slovenské části Sněmovny národů obdržel 22 hlasů ze 75. V. Havel získal potřebný počet hlasů pouze v české části Sněmovny národů.

⁶⁷⁾ Ve druhém kole musel kandidát získat nadpoloviční většinu hlasů všech poslanců ve Sněmovně lidu a nadpoloviční většinu hlasů všech poslanců v české a slovenské části Sněmovny národů. Ve druhém kole volby obdržel Václav Havel 80 hlasů ze 149 ve Sněmovně lidu, 45 hlasů ze 74 v české části Sněmovny národů a 18 hlasů ze 75 ve slovenské části Sněmovny národů. Václav Havel nezískal potřebný počet hlasů ve slovenské části Sněmovny národů.

o svrchovanosti Slovenské republiky). [Gerloch, Hřebejk, Zoubek 2002: 63] Prezident Havel v důsledku přijetí deklarace abdikoval na svůj prezidentský úřad. Prezident ve svém televizním vystoupení zdůvodnil svou rezignaci v důsledku ztráty podpory slovenské politické reprezentace. Ve svém vyjádření rovněž odmítnul nést odpovědnost za další vývoj. V. Havel v dopise, adresovaný Federálnímu shromáždění, oznámil, že abdikuje 20. července 1992 na funkci prezidenta ČSFR. [Gronský 2001: 321-322]

Premiéři obou republikových vlád se sešli na dalším jednání ve dnech 22. -23. července v sídle slovenské vlády. V. Klaus a V. Mečiar se zaobírali především činností federálních orgánů⁶⁸⁾ a převodem dalších kompetencí na jednotlivé republiky. Zástupci ODS a HZDS našli shodu ve státoprávních otázkách. Na základě jednání se obě strany zavázaly, že do 30. září 1992 prosadí ve Federálním shromáždění způsob zániku ČSFR. Ve stejném období mělo být dosaženo dohody v otázce rozdělení společného federálního majetku. Nový předseda SNR, Ivan Gašparovič, vyzval Milana Uhdeho, předsedu ČNR, aby urychlil přípravy na české ústavě. Česká strana navrhla vytvořit v obou republikách komise, které by ve Federálním shromáždění společně podaly návrh ústavního zákona o způsobu zániku federace. [Stein 2000: 168-169]

Jednání mezi ODS a HZDS pokračovalo 26. srpna v brněnské vile Tugendhat. Vzápětí po skončení jednání V. Mečiar na tiskové konferenci prohlásil, že k 1. lednu 1993 by mohla vzniknout Česká republika a Slovenská republika jako samostatné státní útvary. [Bauer 2003: 195]

SNR schválila 1. září 1992 *Ústavu Slovenské republiky* (ústavní zákon č. 460/1992 Sb.).⁶⁹⁾ Nová ústava částečně respektovala stále

---

⁶⁸⁾ Na schůzce obou premiérů se jednalo především o Federální bezpečnostní informační služby (FBIS), Československém rozhlasu, Československé televizi, vymezení působnosti Československé akademie věd.

⁶⁹⁾ Ústava Slovenské republiky nabyla účinnosti dne 1. října 1992.

existující federaci, avšak již počítala s jejím zánikem. [Gerloch, Hřebejk, Zoubek 2002: 63]

Počátkem září 1992 se ve výborech Federálního shromáždění projednávaly návrhy federální vlády o způsobu zániku federace. V úvahu přicházely čtyři návrhy: deklarace Federálního shromáždění v podobě ústavního zákona, vzájemná dohoda ČNR a SNR, referendum, vystoupení jedné republiky z federace na základě rozhodnutí ČNR či SNR. [Stein 2000: 179]

V. Mečiar na zasedání Rady obrany státu v Praze 28. září navrhoval společnou obranu ČR a SR, která by nadále zůstala zachována i po zániku společného státu. ODS tento návrh kategoricky odmítla a slovenský premiér odešel z jednání. V. Mečiar po tomto incidentu začal posazovat znovu volnou podobu federace, v čemž jej podpořila také česká opozice. HZDS vyslovilo rovněž nesouhlas s dělením federálního majetku, ačkoliv na předchozích jednáních bylo dosaženo shody.⁷⁰⁾ HZDS a SNS požadovaly nejprve přijmout ústavní zákon o rozdělení majetku federace a následně ústavní zákon o zániku ČSFR. Hlavním cílem slovenské strany však bylo pozdržet zánik federace. Premiér V. Klaus na to reagoval s nevolí a obvinil ČSSD a LSU, že se staví na stranu slovenských politiků. Obě strany však pod tlakem veřejnosti a koaliční vlády od stanovisek HZDS ustoupily. [Wolf 1998: 92-94]

Hlasování o zániku federace se uskutečnilo 1. října 1992, avšak bez dostatečné podpory HZDS bylo zřejmé, že zákon nebude přijat. Poslanec Miloš Zeman proto navrhnul, aby byla vytvořena ústavní komise, která by vypracovala návrh česko-slovenské unie. Tento návrh byl s podporou opozice a poslanců HZDS přijat. Dne 3. října zasedala

---

⁷⁰⁾ Federální majetek ČSFR se měl rozdělit v poměru 2:1. České republice, vzhledem k většímu počtu obyvatel, měly připadnout 2/3 federálního majetku.

česká vláda na zámku v Kolodějích. Ve stejný den zasedala rovněž slovenská vláda v Trenčianských Teplicích a přijala usnesení o odložení schůzky obou premiérů, která se měla uskutečnit 5. října na zámku v Židlochovicích, kde se mělo jednat o česko-slovenských smlouvách. Zástupci ODS a HZDS se nakonec sešli 6. října v Jihlavě, kde V. Klaus velmi důrazně žádal, aby se slovenská delegace distancovala od konfederativního či unijního uspořádání a podpořila zánik ČSFR. Slovenský premiér nakonec s návrhem V. Klause souhlasil. [Rychlík 1998: 348]

Dne 8. října 1992 byl schválen ústavní zákon č. 493/1992 Sb., který převedl další pravomoci na jednotlivé republiky, redukoval federální vládu a oslabil zbytek pravomocí federálních orgánů. [Gronský 2001: 325]

Na konci října 1992 došlo k mezinárodnímu sporu mezi ČSFR a Maďarskem, který zřetelně deklaroval nefunkčnost československé federace. V důsledku pádu totalitních režimů v obou státech, odstoupilo Maďarsko od výstavby vodního díla Gabčíkovo-Nagymaros na Dunaji. Ján Čarnogurský, v době kdy stal v čele slovenské vlády, rozhodnul o dokončení přehrady. Maďarsko však nesouhlasilo s přehrazováním Dunaje, neboť se obávalo, že dojde k posunu státní hranice. Maďarsko proto od smlouvy z roku 1977 odstoupilo a požadovalo přerušování prací. Slovenská strana však pokračovala ve výstavbě, a proto se Maďarsko rozhodlo řešit spor prostřednictvím mezinárodní arbitráže. Prostředníkem mezi oběma státy mělo být Evropské společenství, které vyzvalo ČSFR k zastavení stavebních prací. Federální vláda se na svém zasedání dne 26. října tímto problémem zabývala, avšak nastala patová situace. V desetičlenné vládě hlasovalo pro zastavení stavby pět českých ministrů a stejný počet slovenských ministrů vyjádřil opačné stanovisko. Federální předseda vlády Jan Stránský svým rozhodujícím hlasem podpořil dočasné zastavení stavby, avšak slovenská vláda nebrala na toto

rozhodnutí zřetel a pokračovala ve výstavbě. Federální vláda proto Evropskému společenství a velvyslanci Maďarské republiky sdělila, že nemá pravomoci stavbu zastavit. Premiér J. Stráský chtěl podat v dané situaci demisi, k čemuž nakonec nedošlo, protože by to způsobilo ústavní krizi. Novou federální vládu by totiž neměl kdo jmenovat. [Rychlík 2002: 308-309]

Závěrečná jednání mezi vládami ČR a SR se uskutečnila v hotelu Javorina ve Vysokých Tatrách 25. -26. října a 9. listopadu na zámku v Židlochovicích. Během jednání v Tatrách byla připravena podoba ústavního zákona o zániku ČSFR. Slováci v zásadě akceptovali dělení federálního majetku v poměru 2:1 ve prospěch České republiky. Expertní komise rovněž předložily připravované bilaterální smlouvy, které měly vstoupit v platnost po zániku federace. Obě republiky rovněž přijaly podobu smlouvy o celní unii. Poslední schůzka vlád ČR a SR se uskutečnila na zámku v Židlochovicích. Předmětem jednání bylo nalézt konečnou podobu návrhu zákona na rozdělení federálního majetku. Mezi oběma státy byla přijata *Smlouva o dobrém sousedství, přátelských vztazích a spolupráci*, která upravovala spolupráci mezi budoucími nezávislými státy. V průběhu jednání byly přijaty další smlouvy, které upravovaly vztahy v dalších odvětvích, například v zemědělství, hospodářství, dopravě. [Stein 2000: 188-192]

Hlasování o dělení majetku ČSFR se uskutečnilo 13. listopadu a předcházela mu opět emotivní diskuze na půdě Federálního shromáždění. K definitivní podobě zákona došlo teprve po jednání dohodovacího výboru. V době přijetí zákona byla celková hodnota majetku ČSFR vyčíslena hodnotou 633,7 miliard Kčs. Na základě dohod měla Česká republika získat majetek v hodnotě 430 miliard Kčs a Slovenská republika měla obdržet 202 miliard Kčs. [Gronský 2001: 338] Ústavní zákon č. 541/1992 Sb. o dělení majetku ČSFR nakonec stanovil dva principy rozdělení společného federálního majetku. Dle

územního principu se všechny nemovitosti staly majetkem příslušné republiky, na jejímž území se nacházely. Na movité věci se vztahoval stejný princip v případě, že tvořily příslušenství nemovité věci. Druhým principem se stal podíl počtu obyvatel, na jehož základě se všechen ostatní majetek dělil v poměru 2:1, pokud na něj nešel uplatnit územní princip. Schválený ústavní zákon rovněž zřídil Komisi pro dokončení vypořádání majetku ČSFR. [Gerloch, Hřebejk, Zoubek 2002: 63-64]

Národní rady obou republik doporučily 17. listopadu 1992 Federálnímu shromáždění, aby urychleně schválilo ústavní zákon o zániku federace. Hlasování o zániku ČSFR se ve Federálním shromáždění uskutečnilo o den později, avšak zákon nebyl schválen ve slovenské části Sněmovny národů, kde scházely tři hlasy, a proto byla schůze odročena. [Wolf 1998: 103]

Existence ČSFR byla v tomto období *de facto* formální. V případě, že by Federální shromáždění neschválilo zánik federace, měly o osudu ČSFR rozhodnout národní rady. Poslanci ČSSD, KDĚ a SDSS se pokusili zachránit rozdělení Československa vypsáním referenda, které se mělo konat 19. prosince. Návrh však nebyl schválen. Federální shromáždění mělo pokračovat v jednání 24. listopadu, avšak v důsledku nepříznivého počasí nemohlo v Praze přistát letadlo se slovenskými poslanci, a proto bylo jednání přesunuto na následující den. [Rychlík 2002: 324-326]

Dne **25. listopadu 1992** se uskutečnilo rozhodující hlasování poslanců Federálního shromáždění. V průběhu jednání byly zamítnuty návrhy opozice, které požadovaly různé varianty referenda. Poslanci rovněž požadovali, aby zákon o zániku federace nabyl platnosti až po ratifikaci v obou národních radách. Tento návrh byl odmítnut s odůvodněním, že Federální shromáždění nemůže zasahovat do činnosti národních rad. V 13:30 hodin poslanci Federálního shromáždění schválili **ústavní zákon č. 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské**

Federativní Republiky.⁷¹⁾ [Gronský 2001: 345-347] Návrh podpořili poslanci ODS, KDU-ČSL, HZDS a SNS. Proti návrhu hlasovali poslanci KDH, Spolužití, Levého bloku a SPR-RSČ. Ústavní zákon o zániku federace byl nakonec prosazen za podpory opozičních poslanců. Pro návrh zákona hlasovali dva poslanci SDL, tři poslanci SDSS, pět poslanců LSU a dva poslanci ČSSD. [Rychlík 1998: 351] Ústavní zákon č. 327/1991, který požadoval vysávání referenda v případě vystoupení jedné z republik, nebyl uplatněn. Ukončení činnosti federace bylo koncipováno jako zánik, nikoliv vystoupení. V tomto případě se tedy uplatnila zásada *lex posterior derogat priori*. [Gerloch, Hřebejk, Zoubek 2002: 62]

Na základě ústavního zákona č. 542/1992 Sb. zanikla Česká a Slovenská Federativní republika uplynutím dne **31. prosince 1992**. Nástupnickými státy se dle ústavního zákona staly Česká republika⁷²⁾ a Slovenská republika (čl. 1). Společně s ČSFR zanikly státní orgány, ozbrojené síly, ozbrojené bezpečnostní sbory České a Slovenské Federativní Republiky. Rozpočtové a příspěvkové organizace napojené na federální rozpočet rovněž zanikly (čl. 3).⁷³⁾ Společná česko-slovenská státnost tak byla po několika desetiletích ukončena.

---

⁷¹⁾ Ve sněmovně lidu hlasovalo pro návrh 93 poslanců, proti návrhu 16 poslanců a 28 poslanců se zdrželo hlasování. V české části Sněmovny národů hlasovalo pro návrh 45 poslanců, proti návrhu 7 poslanců a 11 poslanců se zdrželo hlasování. Ve slovenské části Sněmovny národů hlasovalo pro návrh 46 poslanců, proti návrhu 7 poslanců a 16 poslanců se zdrželo hlasování. V české části Sněmovny národů prošel návrh pouze většinou jednoho hlasu a ve slovenské části Sněmovny národů většinou dvou hlasů.

⁷²⁾ Ústava České republiky byla přijata Českou národní radou dne 16. prosince 1992 (ústavní zákon č. 1/1993 Sb.).

⁷³⁾ Ústavní zákon ze dne 25. listopadu 1992 o zániku České a Slovenské Federativní Republiky, č. 542/1992 Sb. Dostupné na Portálu veřejné správy České republiky [cit. 25. dubna 2010] WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=542%2F1992&number2=&name=&text=>.

Závěr

Na základě výsledků práce můžeme konstatovat, že česko-slovenské soužití provázely národnostní spory již od vzniku nezávislé Československé republiky v roce 1918. Tyto národnostní spory nebyly v období první republiky adekvátně řešeny, což vedlo k eskalaci problému ve vzájemných česko-slovenských vztazích. Na základě teorie čechoslovakismu, byli Češi a Slováci považováni za jeden národ, což však vyvolávalo odpor u větší části slovenské populace. Oba národy se v Rakousku-Uhersku vyvíjely v rámci odlišného mocenského centra, což vedlo k odlišnému stupni politického, kulturního a společenského vývoje, který nebyl reflektován. V období první republiky rovněž nedošlo ke vzniku společné politické strany a stranický systém byl tedy polarizovaný. Ve 30. letech také docházelo k radikalizaci politické scény a požadavkům Slováků na autonomii, která byla z české strany odmítána. Nejhlasitějším zastáncem slovenských zájmů se stala HSLS. Autonomie byla slovenskému národu poskytnuta až pod vlivem vývoje zahraničních událostí a vnitřního tlaku národnostních menšin v ČSR na konci 30. let. Na naléhání nacistů nakonec Slovensko souhlasilo s odtržením od českých zemí a vytvořením samostatného fašistického *Slovenského státu* v roce 1939.

Po skončení druhé světové války došlo znovu k obnově společného československého státu. Slováci měli v tomto státě získat silnější postavení než v období první republiky. V důsledku centralizační politiky nastupující totalitní komunistické vlády však od těchto záměrů bylo postupně ustoupeno. Přestože si Slovensko uchovalo některé zákonodárné a výkonné orgány (Slovenská národní rada, Sbor pověřenců), které v českých zemích neexistovaly, bylo znovu po roce 1948 přistoupeno na centralizaci státu. Vyvrcholením centralizační politiky KSČ se stala ústava z roku 1960 (tzv. socialistická ústava), která

byla přijata za vlády prvního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta republiky, Antonína Novotného, který byl známý svou protislovenskou rétorikou. V 60. letech rovněž rostl odpor uvnitř Komunistické strany Slovenska, pro kterou byl A. Novotný nadále nepřijatelný, a proto byl v roce 1968 odvolán. Do čela KSČ byl zvolen Slovák Alexandr Dubček, který zahájil proces postupných reforem. V rámci obrodného procesu se mělo Československo přeměnit na federativní republiku, což se nakonec stalo 1. ledna 1969, kdy v rámci ČSSR vznikla Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika. V důsledku sovětské okupace, však byla relativní nezávislost republik degradována. Již v roce 1970 byly přijaty příslušné ústavní zákony, které značně omezily pravomoci jednotlivých republik. Československo se tak *de facto* znovu přeměnilo na centralistický stát, ve kterém reálnou politickou moc vykonávalo Předsednictvo ÚV KSČ v Praze. Slovenský požadavek na určitou míru nezávislosti tak nebyl znovu vyslyšen.

Zásadní změnu přinesla až Sametová revoluce v listopadu 1989. S procesem obnovy pluralitní demokracie došlo rovněž k renesanci stranického systému, i když ani v letech 1989-1992 nevznikla na československé úrovni žádná společná celostátní strana, která by získala dostatečnou podporu. V rámci každé z republik se tedy vytvořil zcela autonomní stranický systém. V tomto směru se opakovala situace z období první republiky.

V novém demokratickém prostředí se zcela zřetelně projevila rozdílná povaha obou národů. Češi spojovali budoucnost Československa zejména s tržní ekonomikou, silnou federací, orientací na vyspělé západní země. Slováci naproti tomu prosazovali pomalejší tempo hospodářské transformace, neboť měli rozdílnou strukturu průmyslu, a proto na ně ekonomická transformace doléhala citelněji. V otázce státoprávního uspořádání požadovali silně decentralizovaný stát, který by měl vlastní mezinárodněprávní subjektivitu, emisní banku, celní politiku

a zastupitelské úřady v zahraničí. Nova podoba státu měla mít spíše konfederativní charakter, což bylo pro Čechy nepřijatelné. Slováci zase na druhou stranu odmítali dosavadní federativní uspořádání.

K názorovému střetu mezi Čechy a Slováky došlo ve volbách v červnu 1992, kdy si oba národy zvolily zcela rozdílný kurz směřování. Dva nejsilnější vítězové voleb, pravicová ODS a středo-levicové HZDS, museli přes všechny názorové rozpory zahájit rozhovory o sestavení federální vlády. Již během prvních rozhovorů se ukázalo, že intence obou stran o otázce státoprávního uspořádání jsou zcela rozdílné. Během jednání tak vznikla neřešitelná ústavní krize. V průběhu dalších rozhovorů se zástupci obou stran dohodli na pokojném zániku společného státu, jehož existence byla ukončena 31. prosince 1992.

Počátkem 90. let se tady zřetelně projevíly dlouholeté spory ohledně podoby společného, které byly latentně přítomny v československých vztazích již od vzniku Československé republiky v roce 1918 a nikdy nebyly v době existence společného státu dostatečně vyřešeny.

Summary

In conclusion we can claim that national disharmony between the Czechs and Slovaks has already been since 1918 when independent Czechoslovakia was proclaimed. From 1918 to 1938 the relations between both nations were not solved which ended in splitting of Czechoslovakia in 1939. After the Second World War the Czechoslovakia was re-established, but the Communist Party came into power in 1948 and centralization was restored. From 1948 to 1989 the real power was at the hands of Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia. After the Velvet Revolution in November 1989 the democracy and pluralism has been renewed. The Slovaks required reparation of the neglected national question. During the election in June 1992 both nations voted for different shape and direction of the federation. Irresolvable constitutional crisis was untangled by dissolution of the Czech and Slovak Federal Republic from 1st January 1993.

Seznam literatury a zdrojů

Legislativní dokumenty

Usnesení vlády České republiky ze dne 9. února 1994 č. 71 k návrhu dalšího postupu při řešení změn československých státních hranic.

Dostupné na WWW:

<http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/WebGoVRes/EDCCA7A1361CF1BBC12571B6007006BC?OpenDocument>.

Ústavní zákon ze dne 11. července 1960 o Ústavě Československé socialistické republiky, č. 100/1960 Sb. Dostupné na portálu

Poslanecké sněmovny ČR [cit. 22. února 2010] WWW:

<http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html>.

Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992 ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb.,

448/2001 Sb., 395/2001 Sb. a 515/2002 Sb. Dostupné na WWW:

<<http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>>.

Ústavní zákon ze dne 27. října 1968 o československé federaci, č. 143/1968 Sb. Dostupné na portálu Poslanecké sněmovny ČR [cit.

15. února 2010] WWW: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1968.html>.

Ústavní zákon č. 125/1970 Sb., kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci. Dostupné na portálu

LexDATA [cit. 22. února 2010] WWW:

<http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571cc00341df100000000000000/c12571cc00341df1c12566d400725154?OpenDocument>.

Ústavní zákon č. 57/1969 Sb., jímž se mění některá ustanovení ústavy a ústavního zákona č. 81/1968 Sb. Dostupné na portálu archivu

Ministerstva vnitra ČR [cit. 18. února 2010] WWW:

<<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1969/sb22-69.pdf>>.

Ústavní zákon č. 541/1992 Sb. o dělení majetku České a Slovenské Federativní Republiky. Dostupné na portálu Veřejné správy ČR

[cit. 25. dubna 2010] WWW:

[http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=541%2F1992&number2=&name=&text=>](http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=541%2F1992&number2=&name=&text=).

Ústavní zákon č. 542/1992 Sb. o zániku České a Slovenské Federativní Republiky. Dostupné na portálu Veřejné správy ČR [cit. 25. dubna 2010] WWW: [http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=%20542%2F1992&number2=&name=&text=>](http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=%20542%2F1992&number2=&name=&text=).

Pittsburská dohoda, tedy Česko-Slovenská dohoda. Dostupné na WWW: http://www.rozhlas.cz/28rijen/dokumenty/_zprava/507080>.

Neperiodická literatura

Bauer, Jan (2003). *Václav Havel: necenzurovaný životopis.* Vyd.1. Praha: Cesty. 288 s. ISBN 80-7181-852-6.

Beneš, Zdeněk (2002). *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948.* Vyd.2. Praha: Gallery. 304 s. ISBN 80-86010-60-0.

Beňko, Ján a kol. (ed.) (1998). *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II., č. 212.* Vyd.1. Bratislava: Národné literárne centrum. 591 s., 317 dokumentů. ISBN 80-88878-48-9.

Cabada, Ladislav; Vodička, Karel (2003). *Politický systém České republiky. Historie a současnost.* Vyd.1. Praha: Portál. 351 s. ISBN 80-7178-718-3.

Čapka, František (ed.) (2000). *Nástin vztahů Čechů a Slováků.* Vyd.1. Brno: CERM. 35 s. ISBN 80-7204-150-9.

Dědek, Oldřich (1997). *Ekonomické aspekty zániku Československa: příklad kulturního rozchodu národů.* Vyd.1. Praha: Fortuna. 207 s. ISBN 80-7168-442-2.

Fiala, Petr; Hubert, Ryszard (2003). *Středoevropské systémy politických stran: Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko.* Vyd.1. Brno: Masarykova univerzita. 255 s. ISBN 80-210-3091-7.

Gál, Fedor (1992). *Dnešní krize česko-slovenských vztahů.* Vyd.1. Praha: Sociologické nakladatelství. 112 s. ISBN 80-901059-4-7.

- Gargulák, Rostislav (1993). *Tříletí presidenta Václava Havla*. Brno: Mezinárodní politologický ústav PF MU. 28 s. ISBN ¹⁾
- Gerloch, Aleš; Hřebejk, Jiří; Zoubek, Vladimír (2002). *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. Vyd.4. Praha: Prospektrum. 564 s. ISBN 80-7175-077-8.
- Gronský, Ján (eds.) (2005). *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa (1914-1945)*. Praha: Karolinum. 584 s. ISBN 80-246-1027-2.
- Gronský, Ján; Hřebejk, Jiří (eds.) (2000). *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa III. (1968 -1989)*. Praha: Karolinum. 308 s. ISBN 80-246-0024-2.
- Gronský, Ján; Hřebejk, Jiří (eds.) (2001). *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa IV. (1989-1992)*. Praha: Karolinum. 399 s. ISBN 80-246-0177-X.
- Hloušek, Vít; Kopeček, Lubomír (2004). *Konfliktní demokracie: moderní masová politika ve střední Evropě*. Vyd.1. Brno: Masarykova univerzita. 224 s. ISBN 80-210-3449-1.
- Kipke, Rüdiger; Vodička, Karel (1993). *Rozloučení s Československem: příčiny a důsledky česko-slovenského rozchodu*. Vyd.1. Praha: Český spisovatel. 237 s. ISBN 80-202-0447-4.
- Kováč, Dušan; Křen, Jan; Lemberg, Hans (1998). *V rozdelenej Európe: Češi, Slováci, Nemci a ich štáty v rokoch 1948-1989*. Bratislava: Academic Electronic Press. 173 s. ISBN 80-88880-18-1.
- Křížkovský, Ladislav (1992). *Politické strany a hnutí v mechanismu voleb v ČSFR*. Vyd.1. Praha: Čechos. 47 s. ISBN ²⁾
- Madarášová, Jitka; Hlavová, Viera; Žatkuliak, Jozef (2002). *Novembrová revolúcia a česko-slovenský rozchod: od česko-slovenskej federácie k samostatnej demokratickej slovenskej štátnosti: výber dokumentov a prejavov november 1989 – december 1992*. Vyd.1. Bratislava: Literárne informačné centrum. 343 s. ISBN 80-88878-75-6.

---

¹⁾ ISBN neuvedeno.

²⁾ ISBN neuvedeno.

- Malíř, Jiří; Marek, Pavel (2005). *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk. 1826 s. ISBN 80-7239-180-1.
- Měchýř, Jan (ed.) (1991). *Slovensko v Československu: slovensko - české vztahy 1918-1991. Dokumenty, názory, komentáře*. Vyd.1. Praha: Práce 123 s. ISBN 80-208-0225-8.
- Novák, Miroslav (1997). *Systémy politických stran: úvod do srovnávacího studia*. Vyd.1. Praha: Sociologické nakladatelství. 275 s. ISBN 80-85850-22-2.
- Pešek, Jan a kol. (2003). *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948 : 1989 -- Personifikácia politického vývoja*. Vyd. 1. Prešov: Nakl. Michala Vaška. 389 s. ISBN 80-7165-417-5.
- Radičová, Iveta; Potůček, Martin (1998). *Sociální politika v Čechách a na Slovensku po roce 1989*. Vyd.1. Praha: Karolinum. 329 s. ISBN 80-7184-622-8.
- Rychlík, Jan (2002). *Rozpad Československa: česko-slovenské vztahy 1989-1992*. Vyd.1. Bratislava: Academic Electronic Press. 457 s. ISBN 80-88880-02-5.
- Rychlík, Jan (1998). *Češi a Slováci ve 20. století: česko-slovenské vztahy 1945-1992*. Vyd.1. Bratislava: Academic Electronic Press. 554 s. ISBN 80-88880-09-2.
- Schwarz, Karl-Peter (1994). *Češi a Slováci: dlhá cesta k mierovému rozchodu*. [přeložil Karl Gronsky] Vyd.1. Bratislava: Odkaz. 250 s. ISBN 80-85193-23-X.
- Stein, Eric (2000). *Česko–Slovensko: konflikt, roztržka, rozpad*. Vyd.1. Praha: Academica. 570 s. ISBN 80-200-0752-0.
- Šútovec, Milan (1999). *Semióza ako politikum alebo „pomlčková vojna“*. Vyd.1. Bratislava: Kalligram. 359 s. ISBN 80-7149-245-0.
- Veselý, Zdeněk (ed.) (2005). *Dějiny české politiky v dokumentech*. Praha: Professional Publishing, 2005. 764 s. ISBN 80-86419-89-4.
- Vodička, Karel (2003). *Dělení Československa: deset let poté*. Vyd.1. Praha: Volvox Globator. 335 s. ISBN 80-7207-479-2.

Wolf, Karol (1998). *Podruhé a naposled, aneb, Mírové dělení Československa*. Vyd.1. Praha: G plus G. 141 s. ISBN 80-86103-10-2.

Zimek, Josef (2003). *Ústavnost a český ústavní vývoj*. Vyd.2. Brno: Masarykova univerzita. 179 s. ISBN 80-210-3058-5.

Články

Klaus, Václav: 10 let od rozdělení Československa. *MF Dnes* 30. 12. 2002, staženo z <http://www.klaus.cz/Klaus2/asp/clanek.asp?id=Z0OiMovHfcFI> dne 10. 4. 2009.

Matušínský, Dalibor: Kdo chtěl rozdělení Československa? *Britské listy*, 30. 11. 2001, staženo z <http://www.blisty.cz/files/isarc/0011/20001130n.html> dne 10. 4. 2009.

Internetové zdroje

(datum poslední aktualizace 1. května 2010)

Český statistický úřadu: <http://www.czso.cz/>

Legislativní portály s přesným zněním zákonů: <http://www.lexdata.cz/> a <http://pravo.touf.cz/>

Ministerstvo zahraničních věcí ČR: <http://old.mzv.cz/> a <http://www.mzv.cz/jnp>

Národní rada SR: <http://www.nrsr.sk/>

Portál České televize: <http://www.ceskatelevize.cz/>

Portál Hrad: <http://www.hrad.cz/>

Portál Nezapomeňte: <http://www.nezapomente.cz/>

Portál archivu Rudého práva: <http://archiv.ucl.cas.cz/?path=RudePravo>

Portál Totalita: <http://www.totalita.cz/>

Portál výsledků voleb: <http://www.volby.cz/>

Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR: <http://www.psp.cz/>

Ústav paměti národa SR: <http://www.upn.gov.sk/>

Ústav paměti národa ČR: <http://www.abchistory.cz/ustav-pameti-naroda.htm>

Vláda ČR: <http://www.vlada.cz/>

Seznam zkratek

ČNR	Česká národní rada
ČR	Česká republika
ČSAV	Československá akademie věd
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní Republika
ČSL	Československá strana lidová
ČSR	Československá republika, Česká socialistická republika
ČSS	Československá strana socialistická
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
ČSSR	Československá socialistická republika
DS	Demokratická strana
FS	Federální shromáždění
HČSP	Hnutí česko-slovenského porozumění
HSD-SMS	Hnutí za samospr. demokracii-Spol. pro Moravu a Slezsko
HZDS	Hnutí za demokratické Slovensko
KDH	Křesťanskodemokratické hnutí
KDS	Křesťanskodemokratická strana
KSČ	Komunistická strana Československa
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
KSS	Komunistická strana Slovenska
LSU	Liberálně sociální unie
MKDH	Maďarské křesťanskodemokratické hnutí
MNI	Maďarská nezávislá iniciativa
MOS	Maďarská občanská strana
ODA	Občanská demokratická aliance
ODS	Občanská demokratická strana
OF	Občanské fórum
OH	Občanské hnutí
SDL	Strana demokratické levice
SDSS	Sociálně demokratická strana Slovenska
SL	Sněmovna lidu
SN	Sněmovna národů
SNR	Slovenská národní rada
SNS	Slovenská národní strana
SPR-RSČ	Sdružení pro republiku – Republikánská strana Českosl.
SR	Slovenská republika
SSI	Strana slobody/svobody
SSM	Socialistický svaz mládeže
SSO	Strana slovensko obrody
SSR	Slovenská socialistická republika
SZ	Strana zelených
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
VPN	Veřejnost proti násilí

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut politologických studií

Projekt bakalářské práce

na téma

Rozdělení České a Slovenské Federativní Republiky:

**analýza procesů v období let 1989-1992 vedoucí
k rozpadu federace.**

Jméno: Patrik

Příjmení: Valko

Obor: Politologie a mezinárodní vztahy

Semestr: LS 200 Vedoucí práce: PhDr. Lada Šušlíková, Ph.D.

V Dolní Lutyni 10. května 2009 zpracoval Patrik Valko

1. Úvodní část

a) Vymezení tématu a odůvodnění jeho výběru

Ve své bakalářské práci se budu zabývat tématem **Rozdělení České a Slovenské Federativní Republiky: analýza procesů v období let 1989-1992 vedoucí k rozpadu federace**. Budu se snažit analyzovat období, které je důležitým mezníkem ve vztazích mezi oběma národy a následným vznikem samostatného českého státu.

Přestože k zániku federace došlo již před šestnácti lety a obě země jsou nyní sjednoceny v Evropské unii, stojí jistě za to, abychom tento okamžik analyzovali a snažili se najít relevantní důvody, které zapříčinily, že Česká a Slovenská Federativní Republika ukončila svoji existenci dle přijatých zákonů k 31. prosinci 1992. Po desetiletích soužití ve společném státě se obě země na začátku devadesátých let vydaly odlišnými cestami vývoje a každá z nich si zvolila vlastní transformaci politického i ekonomického systému. Přestože se vývoj České republiky a Slovenské republiky odvíjí již šestnáct let samostatně, můžeme však dnes pozorovat mnoho společných bodů v nejrůznějších oblastech. Obě republiky v dnešní době kontinuálně udržují velmi dobré vztahy v rámci politické sféry i občanské společnosti. K této skutečnosti jistě přispěl také fakt, že se obě země na počátku devadesátých let rozdělily poklidným způsobem a nedošlo tak ke konfliktu, který vyústil v občanskou válku jako např. v zemích bývalé Jugoslávie. To je také důvodem, proč jsem si zvolil právě toto téma.

Primárním úkolem mé práce bude analýza hlavních příčin a událostí, které vedly k zániku České a Slovenské Federativní Republiky. Rád bych našel odpověď i na otázku, zda opravdu muselo dojít k zániku státu nebo byly možnosti a nástroje, jak společný stát

i nadále zachovat. Z tohoto důvodu se budu zabývat i odlišnostmi v politických a stranických systémech obou států a rozdíly v názorech na budoucí uspořádání federace i podobu ekonomické transformace.

Ačkoli k rozdělení společné republiky došlo až na počátku 90. let minulého století, důvody této rozluky, respektive konflikty a vzájemné nesváry mezi oběma etniky, lze pozorovat již mnohem dříve. Proto se ve své práci budu nejprve krátce věnovat historickému vývoji společných česko-slovenských vztahů a původu počátečních konfliktů, které byly jako latentní v systému přítomny po dlouhá desetiletí, ale po Sametové revoluci se dostaly do popředí a napomohly tak rozdělení země na dva suverénní státy. Jedním z hlavních mezníků v procesu rozdělení ČSFR byla dle mého názoru mimo jiné i Sametová revoluce, která dala základ pro vznik pluralitních názorů na česko-slovenské politické scéně. Mezi léty 1990-1992 docházelo k formování stranických systémů obou zemí, které se již tehdy vyvíjely zcela nezávisle na sobě. V tomto období také docházelo k odlišnému pohledu české a slovenské společnosti na budoucí uspořádání společného státu, kdy v českých zemích měly podporu především pravicové subjekty, které podporovaly transformaci. Na Slovensku převažovaly naopak subjekty, které zastávaly proces pomalejší transformace a byly doprovázeny určitými nacionalistickými tendencemi. v období let 1990-1992 byla rovněž snaha upravit kompetence obou států navzájem, omezit federální vládu a delegovat pravomoci na jednotlivé národní zákonodárné sbory, připravit novou ústavu. Ve skutečnosti však k žádným zásadním změnám nedošlo a celá situace dospěla nakonec k zániku federace.

b) Metody práce, její cíle a formulace otázek

Výzkumná metoda – Při zkoumání příčin zániku České a Slovenské Federativní Republiky se budu snažit používat primárně analytickou

metodu, ovšem v případě kapitoly o historickém vývoji československých vztahů využiji rovněž deskriptivní postup.

Rovina analýzy – V daném případě se bude jednat o vnitrostátní analýzu se zaměřením na aspekty vnitřního politického vývoje České a Slovenské Federativní Republiky v období mezi léty 1989-1992. Rovněž se budu snažit poukázat na ústavní uspořádání, strukturu a funkci federálních orgánů. Budu se snažit analyzovat příčiny, které vedly k odlišenému politickému chování obou zemí v rámci společného státu. Zaměřím se také na stranický systém obou zemí.

Výzkumná otázka - Hlavním cílem mé práce bude nalézt odpověď na otázku, jaké příčiny a události vedly k zániku České a Slovenské Federativní Republiky. Rád bych se pokusil přiblížit, zda opravdu muselo dojít k zániku státu nebo byly možnosti a nástroje jak společný stát i nadále zachovat.

2. Předpokládaná osnova práce

1. Úvod

V úvodu své práce nastíním, jakému tématu se budu ve své práci věnovat. Rovněž zde budu formulovat otázku, která se bude týkat toho, proč došlo k zániku federace. Hlavním cílem mé práce bude nalézt odpovědi, které události zapříčinily, že došlo k zániku společného státu.

2. Česko-slovenské federace v průběhu let 1969-1992

V této části práce se budu zabývat ústavní strukturou a politickým uspořádáním československých federací. Zmíním se, jaké bylo postavení jednotlivých zemí v tomto období v rámci společného státu. Přiblížím

stranický systém obou zemí a zmíním se o hlavních politických stranách, které působily v rámci každého státu.

3. Vývoj česko-slovenských vztahů

Na začátek této kapitoly se budu zabývat historickým vývojem česko-slovenských vztahů. Zmíním se o hlavních historických událostech, které měly významný vliv na budoucí uspořádání federace. Krátce popíšu hlavní body politického systému a podobu státních orgánů. Předpokládám, že analytická část bude rozdělena do čtyř hlavních kapitol odpovídajícím čtyřem hlavním etapám, kdy v každé z nich docházelo k událostem, které měly zásadní vliv na budoucnost federace:

- 3.1. Období vývoje česko-slovenských vztahů před r. 1989
- 3.2. Období od Sametové revoluce až do prvních svobodných voleb v r. 1990
- 3.3. Období mezi volbami 1990-1992
- 3.4. Období po volbách 1992 vedoucí k zániku federace

4. Závěr

3. Předběžný seznam literatury a zdrojů

Tento seznam je pouze předběžný a další zdroje budou doplněny v průběhu zpracování bakalářské práce.

Monografie

Bauer, Jan (2003). *Václav Havel: necenzurovaný životopis*. Vyd.1. Praha: Cesty. 288 s. ISBN 80-7181-852-6.

Beneš, Zdeněk (2002). *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Vyd.2. Praha: Gallery. 304 s. ISBN 80-86010-60-0.

Cabada, Ladislav; Vodička, Karel (2003). *Politický systém České republiky. Historie a současnost*. Vyd.1. Praha: Portál. 351 s. ISBN 80-7178-718-3.

Čapka, František (ed.) (2000). *Nástin vztahů Čechů a Slováků*. Vyd.1. Brno: CERM. 35 s. ISBN 80-7204-150-9.

Dědek, Oldřich (1997). *Ekonomické aspekty zániku Československa: příklad kulturního rozchodu národů*. Vyd.1. Praha: Fortuna. 207 s. ISBN 80-7168-442-2.

Gál, Fedor (1992). *Dnešní krize česko-slovenských vztahů*. Vyd.1. Praha: Sociologické nakladatelství. 112 s. ISBN 80-901059-4-7.

Gargulák, Rostislav (1993). *Tříletí presidenta Václava Havla*. Brno: Mezinárodní politologický ústav PF MU. 28 s. ISBN ¹⁾

Gerloch, Aleš; Hřebejk, Jiří; Zoubek, Vladimír (2002). *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. Vyd.4. Praha: Prospektrum. 564 s. ISBN 80-7175-077-8.

Gronský, Ján (eds.) (2005). *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa (1914-1945)*. Praha: Karolinum. 584 s. ISBN 80-246-1027-2.

Gronský, Ján; Hřebejk, Jiří (eds.) (2000). *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa III. (1968 -1989)*. Praha: Karolinum. 308 s. ISBN 80-246-0024-2.

Gronský, Ján; Hřebejk, Jiří (eds.) (2001). *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa IV. (1989-1992)*. Praha: Karolinum. 399 s. ISBN 80-246-0177-X.

Kipke, Rüdiger; Vodička, Karel (1993). *Rozloučení s Československem: příčiny a důsledky česko-slovenského rozchodu*. Vyd.1. Praha: Český spisovatel. 237 s. ISBN 80-202-0447-4.

---

¹⁾ ISBN neuvedeno.

Kováč, Dušan; Křen, Jan; Lemberg, Hans (1998). *V rozdelenej Európe: Češi, Slováci, Nemci a ich štáty v rokoch 1948-1989*. Bratislava: Academic Electronic Press. 173 s. ISBN 80-88880-18-1.

Křížkovský, Ladislav (1992). *Politické strany a hnutí v mechanizmu voleb v ČSFR*. Vyd.1. Praha: Českos. 47 s. ISBN²⁾

Madarásová, Jitka; Hlavová, Viera; Žatkuliak, Jozef (2002). *Novembrová revolúcia a česko-slovenský rozchod: od česko-slovenskej federácie k samostatnej demokratickej slovenskej štátnosti: výber dokumentov a prejavov november 1989 – december 1992*. Vyd.1. Bratislava: Literárne informačné centrum. 343 s. ISBN 80-88878-75-6.

Měchýř, Jan (ed.) (1991). *Slovensko v Československu: slovensko - české vzťahy 1918-1991. Dokumenty, názory, komentáre*. Vyd.1. Praha : Práce. 123 s. ISBN 80-208-0225-8.

Pešek, Jan a kol. (2003). *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948 : 1989 -- Personifikácia politického vývoja*. Vyd. 1. Prešov: Nakl. Michala Vaška. 389 s. ISBN 80-7165-417-5.

Radičová, Iveta; Potůček, Martin (1998). *Sociální politika v Čechách a na Slovensku po roce 1989*. Vyd.1. Praha: Karolinum. 329 s. ISBN 80-7184-622-8.

Rychlík, Jan (2002). *Rozpad Československa: česko-slovenské vzťahy 1989-1992*. Vyd.1. Bratislava: Academic Electronic Press. 457 s. ISBN 80-88880-02-5.

Rychlík, Jan (1998). *Češi a Slováci ve 20. století: česko-slovenské vzťahy 1945-1992*. Vyd.1. Bratislava: Academic Electronic Press. 554 s. ISBN 80-88880-09-2.

Schwarz, Karl-Peter (1994). *Češi a Slováci: dlhá cesta k mierovému rozchodu*. [přeložil Karl Gronske] Vyd.1. Bratislava: Odkaz. 250 s. ISBN 80-85193-23-X.

Stein, Eric (2000). *Česko–Slovensko: konflikt, roztržka, rozpad*. Vyd.1. Praha: Academica. 570 s. ISBN 80-200-0752-0.

Šútovec, Milan (1999). *Semióza ako politikum alebo „pomlčková vojna“*. Vyd.1. Bratislava: Kalligram. 359 s. ISBN 80-7149-245-0.

---

²⁾ ISBN neuvedeno.

Veselý, Zdeněk (ed.) (2005). *Dějiny české politiky v dokumentech*. Praha: Professional Publishing. 764 s. ISBN 80-86419-89-4.

Vodička, Karel (2003). *Dělení Československa: deset let poté*. Vyd.1. Praha: Volvox Globator. 335 s. ISBN 80-7207-479-2.

Wolf, Karol (1998). *Podruhé a naposled, aneb, Mírové dělení Československa*. Vyd.1. Praha: G plus G. 141 s. ISBN 80-86103-10-2.

Články

Klaus, Václav: 10 let od rozdělení Československa. *MF Dnes* 30. 12. 2002, staženo z <http://www.klaus.cz/Klaus2/asp/clanek.asp?id=Z0OiMovHfcFI> dne 10. 4. 2009.

Matušínský, Dalibor: Kdo chtěl rozdělení Československa? *Britské listy*, 30. 11. 2001, staženo z <http://www.blisty.cz/files/isarc/0011/20001130n.html> dne 10. 4. 2009.

Legislativní dokumenty

Usnesení vlády České republiky ze dne 9. února 1994 č. 71 k návrhu dalšího postupu při řešení změn československých státních hranic, staženo dne 10. 4. 2009 z http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/WebGovRes/EDCCA7A1361CF1BBC12571B6007006BC?OpenDocument.

Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992 ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb. a 515/2002 Sb., staženo dne 10. 4. 2009 z <http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>.

Ústavní zákon č. 541/1992 Sb. o dělení majetku České a Slovenské Federativní Republiky, staženo dne 10. 4. 2009 z <http://pravo.touf.cz/zakony/historicke-pravni-dokumenty/541-1992-sb-ustavni-zakon-o-deleni-majetku-ceske-a-slovenske-federativni-repu.html>.

Ústavní zákon č. 542/1992 Sb. o zániku České a Slovenské Federativní Republiky, staženo dne 10. 4. 2009 z
<http://pravo.touf.cz/zakony/historicke-pravni-dokumenty/542-1992-sb-ustavni-zakon-o-zaniku-ceske-a-slovenske-federativni-repu.html>.

Ústavní zákon č. 74/1997 Sb., o změnách státních hranic se Slovenskou republikou, staženo dne 10. 4. 2009 z
http://www.sagit.cz/pages/uztxt.asp?tema_id=33&cd=58&typ=r&refresh=yes&det=&levelid=443163&levelidzalozka=&datumakt=25.07.1997.

Zákon č. 143/1968 Sb. Ústavní zákon ze dne 27. října 1968 o československé federaci. Staženo dne 10. 4. 2009 z
http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1968.html.

Internetové zdroje

(datum poslední aktualizace 10. 5. 2009)

Český statistický úřadu: <http://www.czso.cz/>

Legislativní portály s přesným zněním zákonů: <http://www.lexdata.cz/> a
<http://pravo.touf.cz/>

Ministerstvo zahraničních věcí ČR: <http://old.mzv.cz/> a
<http://www.mzv.cz/jnp>

Národní rada SR: <http://www.nrsr.sk/>

Portál výsledků voleb: <http://www.volby.cz/>

Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR: <http://www.psp.cz/>

Ústav paměti národa SR: <http://www.upn.gov.sk/>

Ústav paměti národa ČR: <http://www.abchistory.cz/ustav-pameti-naroda.htm>

Vláda ČR: <http://www.vlada.cz/>